

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

ŠPELA LEMUT

Slovenščina kot drugi jezik
Usvajanje slovenščine iz okolja
Študija primera

Diplomsko delo

Mentorica:
Doc. dr. Nataša Pirih Svetina

Dvopredmetni univerzitetni študijski
program: Slovenski jezik in književnost

Kamnik, marec 2013

ZAHVALA

Zahvaljujem se doc. dr. Nataši Pirih Svetina za vse dobronamerne pripombe in nasvete ter predvsem za razumevanje. Hvala tudi mojim staršem, ki me vedno podpirajo in mi pomagajo. Posebna zahvala gre informatorju za sodelovanje in potrpežljivost.

IZVLEČEK

Namen moje diplomske naloge je, poskusiti ugotoviti, kako se posameznik lahko nauči tujega jezika brez sistematičnega, usmerjenega učenja (v šoli, na tečaju ali kako drugače). Podrobneje me je zanimalo, kako se lahko nekdo v tem smislu uči slovenskega jezika oz. še natančneje, kako se slovenščine kot drugega jezika uči nekdo, čigar prvi jezik je eden od južnoslovanskih jezikov, v izbranem primeru hrvaški jezik. Zanimalo me je, kako usvojiti slovenščino zgolj iz okolja, torej nenačrtovano, nezavedno, spontano, nesistematično, in do katere stopnje ali drugače, kako dobro, se lahko na tak način tuji govorec nauči slovenskega jezika in kateri dejavniki na to najbolj vplivajo. Vse to sem skušala ugotoviti s pomočjo študije konkretnega primera posameznika, ki že dobrih deset let živi v Sloveniji. Predvidevala sem, da je njegovo znanje na (že) precej visoki stopnji, kar sem hotela potrditi z različnimi testi, namenjenimi preverjanju znanja slovenskega jezika. Pri opredelitvi pojmov in metode sem se zgledovala predvsem pri slovenskih avtorjih, ki se strokovno ukvarjajo z omenjenim področjem slovenščine kot drugega in tujega jezika.

Ključne besede: slovenski jezik, drugi jezik, učenje/usvajanje jezika, jezikovni dejavniki.

ABSTRACT

The aim of my thesis is to try to determine how an individual can learn a language without systematic, focused learning (at school, a course, or otherwise). More specifically, I was interested in how one can learn the Slovene language in this regard; precisely how Slovene as second language is learnt by someone whose first language is one of the South Slavic languages, in the selected case the Croatian language. I was wondering how to acquire Slovene only from the environment, thus inadvertently, unconsciously, spontaneously, unsystematically, and to what level, or in other words, how good can a foreign speaker learn the Slovene language in this way and which factors at most influence on this. I tried to assess all that with the help of the case study of an individual who has lived in Slovenia for over ten years. I assumed that his knowledge was (already) at a very high level, and I wanted to confirm my assumptions with a variety of tests, aimed at checking the knowledge of the Slovene language. At definitions and methods I followed the examples of Slovene authors

who are professionally engaged in the above mentioned area of Slovene as a second/foreign language.

Keywords: Slovene language, second language, language learning/acquisition, linguistic factors.

KAZALO VSEBINE

ZAHVALA.....	2
IZVLEČEK	3
ABSTRACT	3
KAZALO VSEBINE.....	5
UVOD	6
TEMELJNI POJMI	9
DEJAVNIKI ZA UČENJE/USVAJANJE DRUGEGA/TUJEGA JEZIKA	14
MOTIVACIJA	16
JEZIKOVNA NADARJENOST	16
OSEBNOSTNE LASTNOSTI	17
KOGNITIVNI SLOG.....	17
STAROST	18
STALIŠČA/PREPRIČANJA	18
JEZIKOVNI PRENOS PRI UČENJU SORODNIH JEZIKOV	22
ODNOS DO TUJIH GOVORCEV SLOVENŠČINE.....	27
OPIS METODE.....	30
PRIDOBITEV PODATKOV	30
JEZIKOVNA IN TESTNA PERFORMANCA	30
JEZIKOVNI TEST.....	31
OMEJITVE IZBRANE METODE, INSTRUMENTA.....	32
METODA ANALIZE NAPAK.....	32
ŠTUDIJA PRIMERA	34
INTERPRETACIJA ZBRANIH PODATKOV	34
IZVEDBA TESTA	35
POVZETEK/SKLEP	44
LITERATURA IN VIRI	47
SEZNAM PRILOG	49

UVOD

Ljudje se tujih jezikov iz različnih vzrokov učimo že skozi celotno zgodovino, zato je vprašanje učenja tujih jezikov obenem zelo staro, na drugi strani pa v vsakem času in družbi aktualno. Tako je tudi v sodobni evropski družbi ves čas govora o medkulturnem sodelovanju, povezovanju, sporazumevanju v različnih jezikih, njihovi (načelni) enakosti, pomenu znanja več tujih jezikov ipd. S tem ko je Slovenija v začetku 90. let prejšnjega stoletja postala samostojna in neodvisna država, je svoj status uradnega in državnega jezika dobil tudi slovenski jezik, ki je s tem pridobil na veljavi oz. je postal zanimiv za (vedno) širši in bolj raznolik krog ljudi. Tako se tujci, vsak iz svojih razlogov in potreb, učijo slovenščine na različnih tečajih, šolah, nekateri sami s pomočjo spletnih aplikacij, spet drugi neorganizirano, 'sproti', iz okolja. Zadnje še posebej oz. pogosto velja in je značilno za ljudi, ki so se v Slovenijo priselili iz držav bivše Jugoslavije, iz poslovnih, strokovnih ali drugačnih razlogov.

Raziskovalni problem moje diplomske naloge je bil, ugotoviti, kako in do katere stopnje (lahko) poteka proces učenja jezika, torej učenja slovenskega jezika, ki ni načrtovano, usmerjeno in kontrolirano ter ga zato imenujemo usvajanje jezika (Pirih Svetina, 2005). Do ugotovitev sem skušala priti preko t. i. študije primera. Ob tem sem si zastavila nekaj vprašanj povezanih s samim jezikom, pa tudi takšnih, ki so konkretno povezana z informatorjem, njegovimi osebnostnimi lastnostmi in življenjskimi izkušnjami:

- Kaj vse in kaj najbolj vpliva na proces učenja oz. usvajanja jezika, še posebej drugega ali tujega jezika?
- Kaj je značilno za učenje slovenščine kot drugega in tujega jezika?
- Kako na izbrani primer vpliva dejstvo, da sta slovenščina in hrvaščina sorodna in hkrati še jezika v stiku?
- Kako preveriti/ugotoviti (trenutno) stanje znanja jezika informatorja?
- Kako domači govorci sprejemajo/mo ljudi, ki se učijo »našega jezika«?
- Kako informator govori, kako pa piše? Kakšna je torej razlika med njegovo besedilno zmožnostjo pri govorjenju in pri pisanju?
- Katere težave/pomanjkljivosti v znanju so posledica prvega jezika in katere osebne/značajske?

Moja prva in glavna predpostavka je bila, da je nenačrtovano usvajanje jezika zaradi njegove nesistematčnosti težje in da zato učeči se težje pride do enakih rezultatov kot nekdo, ki ima na voljo organiziran in voden način učenja oz. da je za enak "rezultat" potrebno več časa (ali toliko več truda). Iz svojega okolja namreč poznam ljudi iz držav nekdanje Jugoslavije (ki so se priselili v Slovenijo ali so se priselili že njihovi starši) in nekateri med njimi so del "sistema", v smislu, da hodijo (ali so hodili) v šolo in ob njej v druge ustanove, ki človeka učijo komunikacije v slovenskem jeziku, na drugi strani pa so tisti, ki tega niso bili deležni in za katere lahko (seveda posplošeno) trdim, da načeloma govorijo slabše oz. da je njihova raven znanja slovenščine na nižjem nivoju.

Po drugi strani pa sem se glede na konkretni zgled svojega informatorja spraševala, kako je njemu uspelo priti na takšno raven znanja jezika, na kateri trenutno je, in ki je po mojem mnenju precej "dobra" oz. visoka, če pri svojem usvajanju jezika ni imel nobene strokovne jezikovne pomoči. Ob tem sem začela razmišljati, zakaj, kako, mu je potem uspelo, kaj je tisto odločujoče, da se nekdo lahko (časovno relativno) hitro, dobro, nauči jezika, nekdo drug pa se ga kljub npr. šoli, tečajem, pomoči drugih, ne more oz. ne more preko določene meje. Zanimalo me je torej predvsem, kateri so dejavniki, ki pomagajo ali zavirajo usvajanje jezika pri posamezniku in natančneje, kateri med njimi so bili ključnega pomena pri usvajanju slovenščine pri informatorju. Njegovo znanje pa je bilo treba na nek način tudi preveriti oz. bolje prikazati. Sama ga namreč poznam osebno in poznam njegov "jezik", potrebno pa ga je bilo pokazati bralcu te naloge. Predvidevala sem tudi, da je njegovo znanje precej večje (kompetenca), kot lahko jaz s pomočjo omejenega števila (testnih) nalog to prikažem (performanca). Najti oz. izbrati sem poskušala ustrezno metodološko osnovo za izpeljavo jezikovnih testov za specifične potrebe svojega informatorja. Tako sem skušala izmed že obstoječih testov izbrati tiste, ki bi pri informatorju izzvale čim bolj avtentično jezikovno vedênje, glede na njegove komunikacijske potrebe (Ferbežar, Pirih Svetina, 2007). Če se izrazim drugače, moje prepričanje je bilo, da je raven njegovega znanja slovenščine visoka, vendar je bil moj raziskovalni namen to laično spoznanje znanstveno objektivizirati, kar pa je bil tudi najtežji in najzahtevnejši del naloge.

Predvidevala sem tudi, da je govorno izražanje informatorja boljše kot pisno, razloge za takšno mnenje sem videla v tem, da govori vsak dan, nima pa vsakodnevnih potreb po pisanju bolj zahtevnih vrst besedil, pa tudi zato, ker se pisne jezikovne norme v slovenščini nikoli ni učil. V skladu s kontekstom naloge me je zanimalo predvsem, kakšna je njegova t. i.

funkcionalna pismenost, ki se jo definira kot zmožnost razumevanja in uporabe informacij iz različnih pisnih virov za delovanje v vsakodnevnih dejavnostih odraslih v družini, na delovnem mestu in v okolju ter za doseganje lastnih ciljev in za razvoj lastnega znanja in potencialov (Ferbežar, Pirih Svetina, 2007).

Neodvisno od informatorja sem obenem predvidevala, da do neke mere že sam sistem slovenskega jezika lahko "napove", s katerimi deli jezikovnega sistema ima večina ljudi, ki se uči slovenščine, običajno težave. Nato sem skušala preveriti, ali to velja tudi za mojega informatorja. Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da sta slovenščina in hrvaščina sorodna jezika (med južnoslovanskimi jeziki je slovenščini najbolj sorodna ravno hrvaščina), poleg tega pa sta še jezika v stiku (ker sta Slovenija in Hrvaška sosednji državi), iz česar se da predvideti najbolj značilne in pogoste jezikovne napake, t. i. interference, za katere sem predvidevala, da so prisotne tudi v jeziku informatorja.

Skozi nalogo sem skušala raziskati in prikazati po eni strani poznavanje sistema slovenskega jezika (slovnična pravila) po drugi strani ali poleg tega pa tudi dejansko jezikovno rabo (funkcionalna pismenost) informatorja. Cilj učenja kateregakoli tujega/drugega jezika namreč ni, da govorec postane enak domačemu govorcu (ang. native speaker), čeprav se mu želi (hipotetično) seveda pri tem čim bolj približati. Zanj je najpomembnejše, da mu jezik "koristi" v vsakdanu, da z njim zadovolji svoje "osnovne" življenjske potrebe, da z njim lahko preprosto živi.

TEMELJNI POJMI

SPORAZUMEVALNA ZMOŽNOST

»Sporazumevalna zmožnost je znanje in védenje, ki posamezniku omogoča, da lahko ustrezno in učinkovito (receptivno in produktivno – kot poslušalec in govorec, bralec in pisec) uporablja jezik in sposobnosti (spretnosti), da to znanje uporablja za sporazumevanje v realnih situacijah, kar pomeni, da lahko tvori in razume poljubno število besedil v različnih govornih položajih in za različne potrebe oz. sporazumevalne namene.« (Pirih Svetina, 2005: 25).

Nekatere definicije pojem sporazumevalne zmožnosti (SZ) enačijo s pojmom jezikovne zmožnosti (ang. *linguistic competence*), ki so ji dodani vsi ostali s pravili določeni vidiki jezikovne rabe. Prvotne definicije jezikovne zmožnosti (JZ) niso nastale v povezavi s teorijo učenja, usvajanja in poučevanja drugega/tujega jezika. Predvsem preko komunikacijskega pristopa k poučevanju jezika (ang. *communicative approach to language teaching*) pa je to poimenovanje prešlo tudi na področje učenja, usvajanja, poučevanja in testiranja drugega jezika. Jezikovna zmožnost v jeziku, ki ga učeči se usvaja kot drugi ali tuji jezik, je le del siceršnje posameznikove sporazumevalne zmožnosti, razumljene v najširšem smislu (Pirih Svetina, 2005: 25).

Spet drugi avtorji uporabljajo pojem jezikovne sporazumevalne zmožnosti (JSZ), ki je razumljen kot najvišja možna dosežena stopnja znanja jezika in je izenačena z znanjem rojenega govorca ter končnim ciljem učenja neprvega jezika. Pri tem ostaja svojevrsten problem pojem rojenega ali domačega govorca in njegovo znanje prvega jezika, ki ni neka enotna kategorija, saj se v svoji sporazumevalni zmožnosti prvega jezika govorci med seboj zaradi najrazličnejših razlogov precej razlikujejo. V tem kontekstu bi rojeni govorec tako lahko pomenil nekega »idealnega« (v resnici neobstoječega) govorca (Pirih Svetina, 2005: 25).

PRVI JEZIK IN DRUGI TER TUJI JEZIK

Navadno ima vsak človek v svojem primarnem socializacijskem okolju en prvi jezik (J1), ki ga drugače imenujemo tudi materni jezik in je prvi glede na čas učenja, a se ga kljub temu, v določenih segmentih, učimo celo življenje. Prvi je tudi glede svoje pomembnosti v življenju človeka, saj je sredstvo njegovega čustvovanja in identifikacije z določeno jezikovno in družbeno (narodnostno) skupnostjo, ki je ponavadi prva in najbližja skupina sogovorcev. Vsak normalen posameznik (otrok), ki živi v običajni (eno)jezikovni skupnosti, ima svoj materni jezik, ki naj bi imel prednost tudi v večjezičnih skupnostih, s stališča državne in nacionalne pomembnosti pa ima lahko na določenem območju (npr. državi) tudi status nacionalnega in državnega jezika. Ob pojmu prvega jezika se pojavlja tudi pojem domačega ali rojenega govorca. Z vidika učenja katerega koli drugega jezika pa bi prvi jezik lahko poimenovali tudi izvorni ali izhodiščni, saj je naša podlaga, izhodišče za učenje vseh 'novih' jezikov (Pirih Svetina, 2005: 9-11).

Poleg prvega jezika se ljudje iz različnih razlogov učijo tudi drugih jezikov. Uporabljata se dva pojma, in sicer drugi ter tuji jezik (J2/JT). Razlikovanje med pojmom drugi in tuji jezik temelji na več različnih točkah. Drugi jezik navadno razumemo kot tisti jezik, ki je za posameznika sredstvo komunikacije vzporedno z njegovim prvim jezikom. Ponavadi se drugi jezik usvaja v okolju, kjer se ta jezik govori kot primarno sredstvo komunikacije ali v tem okolju opravlja le določene socialne funkcije. Lahko je to tudi neprvi jezik, ki se ga v nekem okolju uporablja kot sredstvo komunikacije na določenih področjih (šolstvo, državna uprava, poslovni krogi). Za manjšinsko prebivalstvo na nekem območju je drugi tudi jezik večine (imenujemo ga tudi prvi tuji jezik), situacija je lahko tudi takšna, da je v neki državi oz. na nekem območju več enakovrednih jezikov (npr. v Švici). Gre torej za upoštevanje socio-geografskih okoliščin ali drugače konteksta, v katerem se ciljni jezik usvaja/uči/poučuje (Pirih Svetina, 2005: 12).

Z oznako tuji jezik pa ponavadi poimenujemo tisti jezik, ki se ga uči v okolju, v katerem ta jezik običajno ni v uporabi in ga tisti, ki se ga uči, tudi kasneje ponavadi ne uporablja vsakodnevno, v rutinskih situacijah (čeprav to nujno ne drži) ali drugače rečeno, to je jezik, ki ga uporabljamo za vzpostavljanje stikov zunaj lastne jezikovne skupnosti. Sicer se izraza pogosto zamenjujeta, dopolnjujeta ali je eden od njiju drugemu nadreden. Ponekod pa razlikovanje med njima sploh ni uveljavljeno (npr. v ZDA) (Pirih Svetina, 2005: 13). V

primeru diplomske naloge je informatorjev prvi jezik hrvaški jezik, njegov drugi jezik pa je slovenščina, ki je hkrati predmet raziskave.

USVAJANJE IN/ALI UČENJE

Pri učenju drugega in/ali tujega jezika po nekaterih teorijah ločimo dva termina, ki nakazujeta dva različna načina pridobivanja neprvega jezika. Gre za razlikovanje med pojmom usvajanje in učenje jezika, pri čemer naj bi šlo pri usvajanju za nenačrtno in nenadzorovano pridobivanje znanja, ki naj bi potekalo preko slučajnih procesov, ki prinašajo implicitno, nezavedno znanje, ki ga učeči se pridobiva predvsem iz okolja, kar nakazuje, da je (vsaj v večji meri) takšen način možen le pri usvajanju drugega, ne pa tudi tujega jezika. Na drugi strani je učenje¹ načrten, nadzorovan proces, ki temelji na memoriranju (pogosto preko reševanja problemov) in vodi k eksplicitnemu, zavestnemu znanju o drugem ali tujem jeziku. V praksi se termina pogosto uporabljata izmenično² in v kombinaciji, saj nekateri avtorji trdijo, da je popolna ločenost in neodvisnost obeh sistemov znanja nemogoča oz. nesmiselna. Eden takšnih primerov, ki nakazuje na preplet obeh načinov, naj bi bilo t. i. spontano učenje, ki poteka med vsakodnevno komunikacijo usvajanja jezika. Različni avtorji enega od obeh pojmov uporabljajo kot nadrednega – eden izmed načinov razumevanja npr. vidi usvajanje jezika kot neko naravno metodo učenja, ki je tako postavljeno na 'višje' mesto. Pri ločevanju teh dveh pojmov gre torej za več različnih aspektov – različen je kontekst učenja, zavestnost/nezavednost procesov, razlikovanje glede na rezultate obeh procesov, kjer bi v skrajnem vidiku lahko videli učenje le kot znanje o jeziku, usvajanje pa znanje jezika, brez metabesedilne zmožnosti. Ponavadi govorimo o prepletu različnih znanj, vedenj in spretnosti, ki skupaj tvorijo enotni koncept t. i. sporazumevalne zmožnosti. (Pirih Svetina, 2005: 8-9).

Usvajanje prvega jezika je (tudi) sredstvo socializacije, skozi katerega posameznik usvaja kulturne, moralne, verske in ostale vrednote v družbi, s čimer pridobi/va svojo socialno identiteto. To isto pa ne velja za usvajanje/učenje nekega drugega jezika, saj ima posameznik socialno identiteto (vsaj v večji meri) že izoblikovano in mu (lahko) potreba po njeni ohranitvi predstavlja kvečjemu oviro, prepreko ob usvajanju drugega jezika (zlasti oz. veliko bolj pri odraslih). Če definicijo učenja drugega/tujega jezika izpeljemo iz opisa in učenja

¹ Učenje je razumljeno kot organiziran, voden proces, zlasti če poteka formalno (na tečaju), ločimo pa tudi t. i. neformalno učenje in sistematično samostojno učenje.

² V svoji diplomski nalogi izmenično uporabljam oba pojma, pogostejše celo učenje, le na mestih, kjer želim eksplicitno poudariti, da ni šlo za sistematično nadzorovan proces, uporabljam pojem usvajanje.

prvega jezika, govorimo o usvajanju/učenju katerega koli neprvega jezika, kar pomeni, da posameznik pred tem »že ima jezik« (Pirih Svetina, 2005: 11).

Kot rečeno ima posameznik najpogosteje za prvi jezik en jezik, v tem primeru zato govorimo o monolingvističnem usvajanju prvega jezika, lahko pa sta prva jezika tudi dva (redkeje več), kar imenujemo bilingvizem. Bilingvistično usvajanje prvih jezikov vodi v različne vrste dvojezičnosti. Prvo vrsto dvojezičnost definiramo kot pojav, do katerega prihaja v primeru stika dveh različnih jezikov, kjer naj bi posameznik enakovredno obvladal oba jezika in to imenujemo bilingvizem. Če pa posameznik enega od jezikov obvlada bolje kot drugega, ki je kakorkoli omejen, nerazvit, govorimo o diglosiji. Z vidika usvajanja jezika se na tem mestu zastavlja vprašanje, do kdaj lahko govorimo o usvajanju dveh (ali celo več) prvih jezikov, kdaj pa se začne usvajanje drugega jezika (Pirih Svetina, 2005: 10). Razlog, da na tem mestu omenjam opisan pojav, je dejstvo, da je informatorjev prvi jezik sicer hrvaški jezik, ki ga je usvajal v svojem primarnem okolju in se ga učil v (osnovni) šoli. Kakšno je znanje njegovega prvega jezika osebno nisem preverjala, saj bi to preseglo raziskovalni obseg naloge. Že od otroštva pa s svojimi domačimi in prijatelji govori tudi istrski dialekt, ki je neka prilagojena različica italijanskega jezika, tako da je imel že kot otrok dva prva jezika, poleg tega pa je hodil v srednjo šolo z italijanskim učnim jezikom. Zato bi lahko govorili o dveh prvih jezikih ali o neke vrste diglosiji, saj je bil italijanski jezik vseeno ves čas v podrejenem položaju.

SLOVENŠČINA KOT DRUGI IN KOT TUJI JEZIK

Tako kot za druge jezike se tudi za slovenščino predvideva, da so zanjo značilne nekatere vnaprej določene zakonitosti, ki vplivajo na učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika in so neodvisne od posameznika, njegovih kognitivnih sposobnosti, motivacije, njegovega prvega jezika in drugih individualnih, zunajjezikovnih dejavnikov (Pirih Svetina, 2005: 126).

Raziskave kažejo, da so se med tistimi, ki se učijo slovenščine kot drugega/tujega jezika, na začetku usvajanja kot najtežavnejši pokazali predvsem zaznamovani oblikotvorni in oblikospreminjevalni vzorci, težavnost slovnične kategorije števila in nekatere značilnosti besednega reda. Pokazalo se je, da pogosto nastopajo ločeno, v smislu, da učeči se uporabi pravi sklon, ne zna pa določiti ustrezne sklanjatve ali da učeči se na začetnih stopnjah učenja slovenščine pogosto pojmujejo oblikospreminjevalne končnice kot poljubne oz. neobvezne

(uporaba slovarskih oblik). Sicer je napake mogoče (in smiselno) razdeliti glede na določene tipologije, npr. glede na besedno vrsto (najpogostejše so napake pri glagolu), glede na obseg napake (pri čemer so glagolske napake globalnejše od npr. samostalniških, ker prizadenejo širše besedilo, pomen), glede na pojavljanje v določenem oblikospreminjevalnem vzorcu (sklon – tožilnik nam. dajalnika, mestnika). Pogoste so tudi t. i. napake zaradi neupoštevanja omejitve pravila, posploševanja (spregatvenega vzorca, sklanjatve), raznovrstne analogije (mleko → vročo nam. vroče). Učeči se pogosto uporabljajo tudi strategijo izogibanja tistemu, česar ne obvladajo ali pa so že znali, pa so pozabili. Pri začetnih stopnjah učenja je pozabljanje namreč precej močan dejavnik (Pirih Svetina, 2005: 126-131). Glede na to, da informatorjevo znanje slovenščine ni (več) na »začetnem« nivoju, sem predvidevala, da pri njem večina zgoraj omenjenih težav ne bo (več) prisotna, me je pa zanimalo, če katere in katere točno bodo vseeno prisotne.

DEJAVNIKI ZA UČENJE ALI USVAJANJE DRUGEGA JEZIKA

S perspektive psiholingvistike je usvajanje drugega jezika proces, ki kaže določene zakonitosti in na katerega vplivajo številni notranji, zunanji in individualno pogojeni dejavniki. V središču je učeči se, ki ga določene okoliščine silijo oz. motivirajo, da razširi svojo jezikovno sposobnost. Takšne okoliščine nastopijo takrat, ko posamezniku njegov prvi jezik ne zadošča več za zadovoljevanje vseh njegovih sporazumevalnih potreb. Drugi jezik se usvaja na različne načine, pri različnih starostih, z različnimi nameni in do različnih stopenj znanja. Tako kot za usvajanja prvega jezika tudi za drugi jezik poznamo več teorij in modelov usvajanja³. Ločimo tri osnovne oz. temeljne pristope⁴: narativistični, behavioristični in kognitivni. Poleg treh osnovnih skupin teorij sta pomembni (vsaj) še dve. Prva so t. i. funkcijske teorije, ki se ukvarjajo predvsem s problemom uporabe jezikovnega znanja (ne z njegovo mentalno reprezentacijo) – torej predvsem s performanco. Skupno jim je to, da jezikovni razvoj pojmujejo kot posledico sporazumevalnih potreb, jezikovne strukture pa kot sredstva za sporazumevanje. Druga skupina so sociolingvistične teorije, kjer so se konec prejšnjega stoletja v povezavi z usvajanjem drugega jezika razvile tri pomembnejše teorije (Pirih Svetina, 2005: 16-22).

Razvrščanje dejavnikov, ki vplivajo na to, kako uspešen bo posameznik pri usvajanju jezika, do kakšne stopnje ga bo usvojil in kako se bo znašel pri njegovi uporabi, poteka glede na različne parametre. Večina avtorjev dejavnike, ki vplivajo na učenje/usvajanje drugega/tujega jezika, deli na notranje (ang. *internal factors*) in zunanje (ang. *external factors*), v smislu da so notranji tisti, ki jih učeči se "prinese s seboj", zunanji pa tisti, ki določajo trenutno/vsakokratno (učečo) jezikovno situacijo. Med zunanjimi se omenjajo npr.: program učenja, posredovanje navodil ali sposobnost učitelja posredovati znanje in motivirati učence, status kulture in jezika tako učečega se kot J2 ter njuno medsebojno razmerje, možnost interakcije z rojenimi govorci idr (vir: *Factors affecting L2 learning*). Vse te in druge zunanje dejavnike sem v nalogi pustila ob strani in se bolj osredotočila na individualne, ki izhajajo iz posameznika in ga tako določajo. Ena od delitev kot najpomembnejše (notranje) faktorje za učenje J2 vidi: starost, osebnost, motivacijo, izkušnje, kognitivne sposobnosti in prvi jezik

³ V tem primeru pojem usvajanje zajema oboje – usvajanje in učenje.

⁴ Znotraj teh temeljnih pristopov obstaja pribl. 40 različnih teorij usvajanja drugega jezika, ki so poimenovane bodisi kot teorije, modeli, hipoteze ali teoretične predpostavke. Več o tem v monografiji *Slovenščina kot tuji jezik* avtorice Nataše Pirih Svetina.

učечеgea. Druga dejavnike deli na inteligentnost, sposobnost/nadarjenost, učni stil, osebnost, motivacijo in odnos do učenja, narodnost, prepričanja in starost začetka učenja ...

Nataša Pirih Svetina v svoji monografije dejavnike razdeli na biološko-fizične (starost, spol, telesno stanje), psihološke (kognitivne sposobnosti, jezikovna nadarjenost, osebnostne lastnosti, motivacija, stališča – splošna in tista povezana s ciljnim jezikom) ter socialne dejavnike, med katerimi so izpostavljeni geografski, narodnostnojezikovni, izobrazbeni⁵, socialnoekonomski pogoji, učno okolje in pogoji učenja, splošno vedenje o svetu (razgledanost), znanje drugih jezikov ter kulturno okolje, iz katerega izhaja učeči se. Pri tem prvi dve skupini uvršča med notranje, zadnjo pa med zunanje dejavnike, vsi skupaj pa so splošni (univerzalni) v smislu, da veljajo za vse, ki se učijo tujih jezikov. K njim pa moramo prišteti še specifične individualne dejavnike, ki so različni pri vsakem posamezniku, kamor sodijo različna specifična znanja, njegovo enciklopedično znanje, ki sodi v njegovo mentalno slovnico, ki jo sestavljajo podatki o stvareh, pojavih, procesih v naravnem in socialnem okolju, odnosi med njimi, posplošitve, ki nastanejo na podlagi različnih izkušenj ... (Ferbežar, Pirih Svetina, 2007).

Vsi omenjeni dejavniki in/oz. njihova medsebojna interakcija so pomembni in nezanemarljivi pri procesu učenja J2, kljub temu pa naj bi bili nekateri bolj pomembni, izrazitejši in odločujoči. Po eni od teorij naj bi bili najpomembnejši dejavniki trije: motivacija ali pripravljenost za učenje/sprejemanje iz okolja, jezikovna sposobnost oz. nadarjenost za jezik in dostop do jezika. Poleg treh osnovnih, naj bi se v praksi kot najvplivnejši pokazali še starost, osebnostne lastnosti in kognitivni (ali učni) slog. Ob jezikovnem razvoju je za razvijanje celovite sporazumevalne zmožnosti nepogrešljiva tudi t. i. kognitivna zmožnost posameznika (ki mu da mehanizem kontekstualizacije) in seveda njegov socialni razvoj, kar za usvajanje/učenje drugega/tujega jezika pomeni, da ko človek v prvem jeziku osvoji nekatere principe in znanja, to lahko uporabi pri učenju vsakega novega jezika, ne da bi se moral tega učiti še enkrat – je pa ponavadi vseeno potrebna določena mera modifikacije (Pirih Svetina, 2005: 13-14).

⁵ Vesna G. Mikolič v svoji doktorski disertaciji omenja, da v svoji raziskavi ni ugotovila tesnejše povezave med izobrazbo in kompetenco v drugem (v njenem primeru italijanskem) jeziku, niti z zavestjo o kulturi, pa tudi nadnacionalnih vrednot (G. Mikolič, 2005, str. 419). Ugotovila pa je, da so ljudje z nižjo izobrazbo ponavadi do sebe manj samokritični.

MOTIVACIJA Motivacija je skupno poimenovanje za vrsto dejavnikov in njihovo medsebojno vplivanje, ki povzroči, da se nekdo začne učiti jezika (in pri tem tudi vztraja!). V osnovi ločimo dva temeljna tipa motivacije, in sicer integrativnega in instrumentalnega. Prvi tip je dominanten pri usvajanju prvega jezika, pri drugem jeziku pa je njegoa pomembnost relativna. Bolj pomembna je npr. pri nekom, ki se uči slovenščine, ker se je preselil v Slovenijo, kot pa pri nekom, ki se slovenščine kot tujega jezika uči na tečaju. Namreč nekdo, ki se je (za stalno ali začasno) preselil v Slovenijo, ne želi samo postati čim bolj podoben naravnim govorcem jezika, temveč se želi vključiti in vživeti tudi v celotno kulturo bivanja v Sloveniji. Ta proces z drugimi besedami imenujemo socialna integracija, ki pa ima lahko tudi negativni vpliv na učenje drugega jezika v primeru, ko nekdo noče izgubiti socialne identitete svoje matične skupnosti, kar pogosto lahko pripelje do zgodnje fosilizacije⁶ (drugega) jezika. Instrumentalna motivacija pa je dejavnik sporazumevalnih potreb, zato se imenuje tudi utilitaristična in nakazuje na specifične potrebe posameznika za usvajanje drugega jezika, npr. za ekonomske koristi. Obe vrsti motivacije skupaj predstavljata celoto in ju je v posameznih primerih težko ločiti ali ločeno ovrednotiti, saj sta medsebojno prepleteni (Pirih Svetina, 2005: 15). Motivacijo lahko delimo tudi na notranjo in zunanjo, v smislu da notranja izhaja iz učečega, zunanja pa iz njegove okolice – npr. pozitivni vplivi in spodbude neposredne okolice bodo učečemu pomagali pri njegovi lastni motivaciji, vplivali na odnos do J2 in njegove kulture, ki je ključnega pomena za ohranjanje (ali spremembo) motivacije. Po mojem mnenju sta bili pri informatorju močno prisotni tako notranja (integrativna in instrumentalna) kot zunanja motivacija, ki sta bili tako eden ključnih elementov za uspešno usvajanje jezika.

JEZIKOVNA NADARJENOST Jezikovno nadarjenost navadno razumemo kot sposobnost, talent za učenje jezika, ki je neodvisen od inteligentnosti in ni rezultat predhodnih (jezikovnih) znanj ali učnih izkušenj, je dokaj stabilen in se med posamezniki precej razlikuje. Šlo naj bi za določene človekove kognitivne sposobnosti, ki omogočajo in lajšajo usvajanje jezika. Vključevala naj bi posameznikovo sposobnost razlikovanja glasov, njihovega povezovanja s črkovnim zapisom, sposobnost prepoznavanja vlog besed (in drugih jezikovnih

⁶ *Fosilizacija* je pojav, ko učeči se preneha s svojim učenjem na stopnji, ko usvojeni jezikovni sistem vsebuje pravila, ki niso v skladu s pravili ciljnega jezika. Prizadene lahko posamezne elementa jezikovnega znanja v različnem času in je selektivna, najbolj znan primer fosilizacije pa je izgovor drugega jezika. Razlogi zanj so različni, med najpogostejšimi pa se navajata predvsem dva: prvi je, da posameznik ne čuti potrebe po izboljšanju izgovora z vidika sporazumevalnih potreb, saj je pravilno razumljen; drugi pa naj bi bila nezavedna potreba po ohranjanju razdalje do govorcev ciljnega jezika, s čimer naj bi se ohranjal vsaj del prejšnje socialne identitete. Sicer naj bi na fosilizacijo vplivalo tudi kritično obdobje za učenje jezika in fiziološke spremembe (Pirih Svetina, 2005).

enot), sposobnost povezovanja izrečenega s pomenom, prepoznavanje slovničnih pravil v jezikovnem gradivu, sicer pa se meri z dvema testoma – MLAT (*Modern Language Aptitude Test*; 1959) in LAB (*Language Aptitude Battery*; 1966) (Pirih Svetina, 2005: 15). Ni pa za uspešno učenje jezika nujno, da so dobro razvite prav vse sposobnosti, ki se jih razume pod pojmom jezikovne nadarjenosti oz. lahko njihovo vrzel zapolni kak drug faktor. Informator je po mojem mnenju, kot rečemo, »nadarjen za jezike«, kar se potrjuje tudi v uspešnem in časovno hitrem usvajanju različnih slovenskih narečij oz. pokrajinskih govorov.

OSEBNOSTNE LASTNOSTI Med osebnostnimi lastnostmi, ki naj bi najbolj vplivale na usvajanje drugega jezika, se najpogosteje omenjata pojma ekstra- in intravertnost⁷, pri čemer velja mnenje, da so ekstravertni ljudje bolj uspešni pri učenju jezika, saj naj bi hitreje in lažje navezali stik in se s tem izpostavili večjemu jezikovnemu vnosu. Poleg tega naj bi bili nagnjeni k temu, da samozavestno izražajo svoje želje in mnenja, obenem pa ves čas stremijo k novim izzivom. Ob teh dveh pojmihi se med osebnostnimi lastnostmi, ki naj bi pomembno vplivale na jezik, poudarjajo še socialne spretnosti, pripravljenost na tveganje, anksioznost⁸, empatičnost⁹, inhibicija¹⁰ in tolerančnost (Pirih Svetina, 2005: 14-15). Vse zgoraj naštetu naj bi sicer bolj prišlo do izraza pri ustnem komuniciranju, na sposobnost branja in pisanja pa naj ne bi toliko vplivalo. Močne osebnostne lastnosti, ki se odražajo tudi v jeziku oz. nanj vplivajo, so po mojem mnenju še dominantnost, zgovornost, odzivnost in vse te lastnosti ima tudi informator.

KOGNITIVNI SLOG Kognitivni slog se nanaša na način, kako posamezniki sprejemajo, urejajo, shranjujejo in (si) ponovno prikličejo informacije. V kontekstu učenja drugega jezika je pomembna kognitivna lastnost posameznika njegova odvisnost oz. neodvisnost od polja, kar pomeni, da ljudje, ki so odvisni od polja, funkcionirajo celostno (holistično), neodvisni pa analitično. Posamezniki, katerih dojemanje je celostno, lahko usvajajo neanalizirane dele jezikovnega sporočila (npr. določene komunikacijske vzorce), če lahko z njim zadostijo svojim sporazumevalnim potrebam. Drugi pa morajo, da bi jezikovno sporočilo lahko

⁷ Introverten človek naj bi bil bolj zaprt, bolj vase usmerjen oz. »noter obrnjen« človek, ekstraverten pa ravno obratno, odprt človek, bolj dovzeten za sprejemanje iz okolice.

⁸ Stanje živčne napetosti, nekakšen strah pred izražanjem, ki nastane iz različnih razlogov. Ni pa vsaka oblika strahu nujno slaba, saj si z njo na nek način gradimo samozavest.

⁹ Empatijo definiramo kot vživljanje, akt projiciranja samega sebe v določen položaj, kot obliko identificiranja z nekom. Lahko pomeni tudi odpreti se novi kulturi, novim izkušnjam, s čimer pa do določene mere spremenimo tudi svojo osebnost.

¹⁰ Pomeni prepoved, ustavitev, oviro, zapreko.

razumeli, najprej analizirati oz. razčleniti vsako njegovo sestavino (Pirih Svetina, 2005: 16). Poleg takšne delitve poznamo še delitev na reflektivne in impulzivne ljudi, pri čemer zadnji hočejo v jezikovni situaciji reagirati hitro, odgovoriti, rešiti problem, pri tem pa zanašajo na svojo intuicijo in tveganje. Ponavadi imajo tudi precej visoko t. i. toleranco na dvoumnost, kar jim v primeru začasnosti in nepretiranosti olajša učenje jezika. Cilj oz. izziv je najti pristop, ki združi posameznikove potrebe z njegovimi danimi sposobnostmi in njegovim učnim stilom.

STAROST Splošno znano dejstvo oz. bolj prepričanje je, da se mlajši ljudje hitreje in lažje naučijo tujega jezika. Raziskave so pokazale, da drži predvsem teza glede hitrosti, in sicer da naj bi bili natančneje najstniki tisti, ki najhitreje napredujejo pri usvajanju drugega jezika (predvsem pri slovnici in besednjaku). Sama starost pa naj ne bi igrala ključne vloge pri tem, kako bo usvajanje potekalo ali drugače, ne vpliva na zaporedje usvajanja elementov drugega jezika. Bolj kot starost na končni rezultat, ki predstavlja stopnjo usvojenega jezika, vpliva časovno obdobje izpostavljenosti jeziku, ki se ga posameznik uči, saj daljša izpostavljenost pripomore k večji sporazumevalni učinkovitosti. Niso pa si raziskovalci edini, na kakšen način naj bi starost vplivala na usvajanje jezika; Larsen Freeman in Long navajata štiri možnosti: socialno-psihološko, kognitivno, učno in nevrofiziološko¹¹. Vsakdanje najbolj vidna je gotovo socialno-psihološka teza, in sicer gre za to, da se odrasli kot nosilci različnih družbenih vlog le-tem nočejo odpovedati, kar se najpogosteje kaže pri ohranjanju izgovora, ki je blizu prvemu jeziku (Pirih Svetina, 2005: 14). S starostjo je torej težje usvojiti naravnost govorjenega jezika, lahko pa odrasli "prednost", ki jo imajo otroci, nadomestijo z drugimi faktorji – življenjske izkušnje, motivacija, zavestno odločanje in (če lahko na to vplivajo) "količino" izpostavljenosti, ki jo lahko tudi bolje izkoristijo. Informator se je slovenščino začel učiti sredi svojih 20. let, sicer pa dejavnik starosti oz. njegov vpliv skozi nalogo ni prišel do vidnejšega izraza.

STALIŠČA/PREPRIČANJA Kot pomemben socialno-psihološki dejavnik je treba upoštevati tudi posameznikova stališča in odnos do jezika, ki se ga uči, do njegovih govorcev, njihovih (kulturnih) navad, sam odnos do učenja tega istega jezika ter odnos do (tujih) jezikov in učenja jezikov nasploh. Tem stališčem se pridružujejo še druga, bolj splošna, kot so etnocentrizem, avtoritativnost, makiavelizem, nezadovoljstvo s položajem v družbi, potreba

¹¹ Imenuje se tudi hipoteza o kritičnem obdobju za učenje jezika, ki temelji na predvidevanju, da struktura možganov v prvih desetih letih življenja, po drugih virih pa do pubertete, omogoča naravno, nenaporno in brezpogojno uspešno usvajanje jezika.

po uveljavljanju ... Smotrno pa je tudi upoštevati, da se vsa omenjena (in druga) stališča posameznika med usvajanjem drugega jezika (lahko) spreminjajo. Tako so pred začetkom učenja stališča povezana predvsem s posameznikovim dojemanjem jezikovne skupnosti (naroda), ki govori jezik, katerega se namerava učiti. Med samim procesom pa naj bi se stališča (veliko močneje) usmerila na sam jezik, njegov sistem in njegovo učenje (če se ga uči organizirano, tudi na jezikovni pouk, učitelja ...) (Pirih Svetina, 2005: 15). Prepričanja so pomembna tudi z vidika samega načina oz. izbire strategije učenja jezika, kar pa vpliva na sam rezultat, torej znanje.

Pomembno je tudi dejstvo, da znanje prvega jezika vpliva (vsaj) na način, kako učeči se pristopa in se uči drugega jezika, pa tudi na same rezultate učenja, o čemer pričajo ravno interference. Učeči se uporablja besedilne svetove vseh pred ciljnim jezikom že naučenih jezikov za prepoznavanje referenc v drugem jeziku, čeprav mu to pri razumevanju nujno ne pomaga. Jezikovna zmožnost v prvem (ali katerem koli že naučenem jeziku) jeziku, ki je del človekove sporazumevalne zmožnosti, je namreč vedno v interakciji z drugimi vrstami znanja, ki jih človek ima in uporaba te zmožnosti pri razumevanju in tvorjenju v ciljnem jeziku je del posameznikove strateške zmožnosti¹² (Pirih Svetina, 2005: 19). Iz ene od teorij – teorije jezikovnih razlik – se je razvila oz. nadaljevala t. i. TEORIJA VMESNEGA JEZIKA, ki naj bi ga jezikovne razlike posameznikov predstavljale. Po tej teoriji naj bi učenje potekalo ob preverjanju hipotez, ki jih imajo učeči se o ciljnem jeziku in jih nato z rabo potrdijo ali ovržejo. Takšen proces naj bi potekal na nezavedni ravni, vanj pa naj bi bili vključeni kognitivni procesi:

- jezikovni prenos, saj je vmesni jezik deloma rezultat prenosa iz prvega jezika;
- prenos vadenja (ang. *transfer of training*); kar pomeni, da so nekateri elementi vmesnega jezika lahko rezultat oblike poučevanja ali z druge strani učne strategije; kot rezultat posameznikovega pristopa k učenju jezika;
- sporazumevalne strategije; vmesni jezik kot rezultat posameznikovega pristopa k sporazumevanju z govornici ciljnega jezika;
- posploševanje; vmesni jezik kot rezultat pretiranega posploševanja in poenostavitve oz. redukcije sistema ciljnega jezika (Pirih Svetina, 2005: 21).

¹² Analize testov so pokazale, da strateška zmožnost vodi tako k praviim kot nepravilnim rešitvam, v razmerju 50:50, tako bi pravilne rešitve lahko bile tudi posledica pozitivnega jezikovnega prenosa, ki ga lahko razumemo tudi kot posploševanje.

V procesu usvajanja se učeči se v določenem trenutku torej nahaja na določeni stopnji, na kateri je sposoben tvoriti neko 'svojo' različico jezika, za katerega je značilna hkratna uporaba prvega (oz. prej naučenih) jezika (pozitivni in negativni jezikovni prenos) in elementov ciljnega jezika. Na vse to poleg zakonitosti samega jezika močno vpliva večje število 'individualnih' dejavnikov, značilno pa je tudi, da se z večanjem znanja vmesni jezik posameznika spreminja oz. izboljšuje. Cilj je torej izenačitev jezikovnega znanja z domačim govorcem (ang. *native like competence*).

Če povzamem, že ob vstopu v proces usvajanja/učenja drugega/tujega jezika se posamezniki med seboj bistveno razlikujejo, po starosti, osebnostnih lastnostih, nadarjenosti za učenje jezika, učnem slogu, motivaciji za učenje, specifičnih potrebah, ki jih imajo (glede učenja), znanja določenega jezika ipd. Vse to so dejavniki, ki pozitivno ali negativno vplivajo tako na proces učenja kot tudi na njegove rezultate. Ljudje, ki se nekega jezika učijo kot drugega/tujega, so pri svojem prizadevanju – naučiti se oz. razviti SZ v tem jeziku – različno uspešni, kar potrjuje jezikovna performanca, jezikovna raba, ki izkazuje in je površinski odraz jezikovnega znanja in vedenja o jeziku ter njegovem funkcioniranju. Jezikovno znanje ali boljše jezikovno zmožnost oz. razvitost njenih delov – slovnična, besedilna, pragmatična, sociolingvistična, sociokulturna in diskurzna zmožnost – se najpogosteje meri z jezikovnimi testi, lahko pa tudi iz spontane performance (Pirih Svetina, 2005: 35).

Po mojem mnenju so motivacija, preddispozicije (nadarjenost za jezik), inteligentnost¹³ in osebnost kategorije, ki so med seboj tesno povezane in prepletene, a ne na predvidljiv in očit (vzorčen) način. Njihova kombinacija je najpomembnejši dejavnik za uspešno učenje jezika, ki ji mora biti "dodan" dostop do jezika in njegovih govorcev, torej priložnost za rabo. V literaturi je mogoče zaslediti izraz "potopitev" v jezik, kjer gre za največjo možno mero izpostavljenosti s poudarkom na neposredni komunikaciji in konsistenci, gostoti¹⁴. Poleg tega je za usvojitev jezika oz. še pred tem za vzdrževanje motivacije pomemben socialni kontekst – status J2 (število govorcev in vloge, ki jih opravlja), status učečega se (starost, socialni status, etnična identiteta) in trenutni status jezikovne situacije. Z drugimi besedami bi zgoraj naštetu lahko povzeli tudi kot skupek in povezanost naslednjih pojmov – ang. *motivation, input, memory, engagement* (vir: *Factors Affecting Second Language Learning*).

¹³ Inteligentnost v tem primeru ni mišljena kot splošna (visok IQ), ampak gre za "del" inteligentnosti, ki vpliva na učenje jezikov in kot rečeno ni nujno sorazmerna s splošno merjeno stopnjo inteligence.

¹⁴ Konsistenca naj bi skrbela za to, da je posameznik sčasoma zmožen npr. že osvojeno besedo rabiti v novem kontekstu, novi obliki, pomenu ...

Dejavniki, ki so najbolj vplivali na informatorjevo usvajanje slovenščine kot J2, so po mojem mnenju njegova močna motivacija, kamor spada tudi zunanja motivacija (pozitivni odzivi neposredne okolice), nadarjenost za jezik, vsakodnevna izpostavljenost slovenskemu jeziku, poleg tega pa tudi njegova osebnost oz. dejstvo, da je zelo odprta, dominantna in samozavestna oseba. Ima tudi precej visok prag tolerance (tako do sebe kot do drugih), je impulziven, zgovoren in ima rad izzive. Njegov učni slog bi opredelila kot aktivno holističen, torej naravnan k realni komunikaciji (zunaj učilnice). Njegova stališča do slovenskega jezika in kulture so (bila) v večji meri neobremenjena, če že ne pozitivna pa gotovo ne negativna. Poleg tega nima strahu pred tem, da bi z znanjem katerega koli drugega jezika kakorkoli oškodoval ali izgubil svojo "prvotno" narodnostno identiteto.

JEZIKOVNI PRENOS PRI UČENJU SORODNIH JEZIKOV

Pri učenju J2/JT si pomagamo s svojim prvim jezikom oz. s pomočjo SZ iz J1 razvijamo SZ tudi v vseh drugih jezikih, ki se jih učimo (kasneje). Pri tem skoraj neizogibno prihaja do jezikovnega prenosa oz. prenašanja elementov enega jezikovnega sistema v drugega. Pri učenju sorodnih jezikov je tak jezikovni prenos po eni strani pozitiven, saj omogoča sporazumevanje že na začetni stopnji učenja jezika, hkrati pa je negativen, saj pri prenašanju elementov iz J1 v J2 prihaja do raznovrstnih napak, ki jih je zaradi podobnosti sistemov težko/težje odpraviti, zato pogosto ostanejo trajne, imenujemo pa jih interference. Za njihovo odpravljanje je učinkovito razvijanje različnih jezikovnih spretnosti z različnimi metodami (npr. komunikacijsko-kontrastivna metoda), s pomočjo katerih se lahko izpelje sistematizacijo in tipizacijo napak. Prisotne so na vseh jezikovnih ravneh, pričakovano bolj na tistih mestih, kjer se sistema razlikujeta (Balažic Bulc, 2004: 77-78).

Ko govorimo o napakah, lahko torej na njih gledamo z več različnih vidikov: zakaj se pojavljajo in kje se napake (najpogosteje) pojavljajo? Nadalje nas lahko zanima njihova vrsta oz. kakšne so te napake. Kot odgovor na prvo vprašanje – zakaj se pojavljajo, delimo interference v večje skupine, in sicer kot:

- napake po analogiji, ponavadi pri besedah, ki so oblikovno podobne, imajo pa v različnih jezikih različen pomen;
- prenos v strukturi, ko učeči se neko značilnost prvega jezika uporabi v drugem jeziku (npr. izjava *Hotel sem, da rečem*, nam. *Hotel sem reči*, zaradi hrv. *Htio sam, da kažem*), te vrste napak se najpogosteje razlaga kot interference;
- medjezikovno-znotrajjezikovne napake, ki nastanejo, ko neka prvina v prvem jeziku na obstaja, v drugem oz. ciljnem jeziku pa (npr. *Povsod, kje sem bil*, namesto *Povsod, kjer sem bil*, zato ker hrv. ne razlikuje vprašalnih in oziralnih zaimkov).

Pri odgovoru na vprašanje – kje oz. na katerih mestih se napake najpogosteje pojavljajo – kjer sem se glede na primer omejila le na negativni jezikovni prenos iz (srbo)hrvaščine v slovenščino, sem povzela mnenje Tatjane Balažic Bulc. In sicer so najpogostejše:

- napake pri zapisovanju vejic (*Hrano ne kuham jas _ ampak ta glavna kuharica*);
- napake pri glasovnih premenah (*gdo* nam. *kdo*, *nisko* nam. *nizko*);

- napake pri sklanjatvenih vzorcih (*s sosedima* nam. *s sosedi*, *imam prijateljicu* nam. *prijateljico*);
- napake pri rabi konektorjev (*kam greva midva*, *tja želi tudi ona* nam. *kamor*);
- napake pri stalnemu besednemu redu (*vse so to moji sosedge* nam. *vse to so*) in
- napake pri dvojini (*dve slovenske slovnice* nam. *slovenski slovnici*, *oba otroka se ukvarjajo* nam. *se ukvarjata*).

Vzroki za pojavljanje napak niso vedno enaki – nekatere nastanejo zaradi razlik med jezikovnima sistemoma hrvaščine in slovenščine, druge zaradi prenašanja jezikovnih vzorcev s pomočjo dobesednega prevajanja. V prvo vrsto povečini spadajo napake pri zapisovanju vejice, glasovnih premen, sklanjatvenih vzorcev, dvojinskih oblik, besednega reda in vezljivosti ter pri besedotvorju. Kot posledica dobesednega prevajanja pa se kažejo napake pri konektorjih in pri besednih zvezah (*Še ne delam*, *grem v šolo*. nam. *hodim v šolo*). Pogosto so problematične tudi besedne zveze z glagolskima primitivoma *biti* in *imeti* (*Pogledam, če ima pajčevine* nam. *če je (kakšna) pajčevina*) (Balažic Bulc, 2004: 86).

Pri 'tipičnem' uporabniku slovenščine kot drugega jezika, katerega prvi jezik je hrvaščina (ali srbsščina, bosanščina), sorodnost jezikov torej omogoča hitro oz. takojšnje sporazumevanje (pozitivni prenos) in je hkrati razlog za intenzivnejše interference, ki so težje odpravljive (negativni prenos), saj se govorci ne/manj zavedajo razlik, kar v primeru trajnosti vodi k fosilizaciji jezika. Najhitreje 'izvor' govorca prepoznamo preko izgovora (fonetična raven), saj večina govorcev obdrži tipične prvine prvega jezika (J1) – pri tem je od posameznikove SZ v drugem jeziku (J2) najpomembnejši posluš za jezik (Požgaj Hadži, Ferbežar, 2001, 57-60). S pomočjo raziskav oz. analize gradiva sta avtorici prišli do določenih zaključkov, in sicer kakšne napake so najbolj pogoste in značilne, torej sistemske, za takšno 'vrsto' govorcev. Napake sta razdelili na več ravnin, ki se ves čas prepletajo (še posebej na začetnih fazah znanja/učenja).

1. Fonetične napake:

- namesto ozkih in širokih *e* in *o* govorci izgovarjajo srednja *e* in *o* (npr. *osam*, *lepe*, *meso* nam. *ósam*, *lépe*, *mesó*),
- polglasnika ne izgovarjajo, temveč ga nadomeščajo z *a*, ki je v hrvaščini neobstojni samoglasnik (npr. *sam*, *osam*, *centar* nam. *səm*, *ósəm*, *centər*),

- fonem *l* izgovarjajo trdo (ker v J1 razlikujejo med fonemoma *l* in *lj*) in izgovarjajo *l* v sredini ter na koncu besed (npr. *žal*, *polnit*, *izgubil* nam. *ža*□, *po*□*nit*, *izgubi*□),
- uporabljajo »zliti« izgovor fonemov *lj* in *nj* (npr. v besedah *ljudi*, *stanovanje*, *mnenje*),
- iz J1 prenašajo mehki izgovor fonema *č* (npr. *domaće*, *izbirćan*, *drugać*, *tekúćine*),
- mesto naglasa ohranjajo na pozicijah značilnih za J1 (npr. *bíli*, *sámo*, *izgovôrila*, *lépo*),
- deležnik na *-l* tvorijo z *-o*, poleg tega pa reducirajo izgovor fonemov *-ao* v *-o* (npr. *pogledo*, *reko*, *ugrizo* nam. *pogleda*□, *reke*□, *ugrizni*□).

2. Morfosintaktične napake:

- uporabljajo sklone in/ali oblike za sklone iz J1 (npr. ime. *ljudi su bili*, rod. *imam mnogo prijatelja*, daj. *najbrž joj bere*, tož. *vidim enog fletnog gospoda*, mest. *u svih mestih*, oro. *imam stike z otrocim*),
- ne uporabljajo dvojine, temveč množino (npr. *se bomo že po telefonu dogovorile*),
- za števnik tri in štiri uporabljajo roditeljski namesto tožilnika (npr. *tri tedna*, *štiri meseca*),
- za 3. osebo množine uporabljajo sedanjske končnice J1 namesto J2 (npr. *ljudi se sprehajaju*, *vsi razumejo in govore*),
- uporabljajo napačen besedni red (npr. *men tudi tko odgovarja boljš*).

3. Leksikalne napake:

- pogosto prenašajo besede in besedne zveze iz J1 (npr. *rat sln.* vojna, *gužva sln.* gneča, *se guraju sln.* se prerivajo, *mladi imaju interesa sln.* mlade zanima, *zelo mnogo sln.* zelo veliko, *mislim da sam bila jedan put sln.* mislim, da sem bila enkrat ...),
- dobresedno prevajajo iz J1 (npr. *parkirišće je bilo zadaj prev.* *eno parkirišće odzadej je imelo*, v oglasu je pisalo tisoč mark na mesec prev. v oglasu je stalo *tisoč mark na mesec*, moraš jesti čim več kruha in žitaric prev. *trebaš kar več kruha i žitaric* ...).

Vse zgoraj omenjene (in druge) napake niso nujo interferenc, lahko so tudi razvojne napake, oboje pa se med seboj pogosto še kombinirajo, poleg njih so pogoste tudi napake na besedilni ravni. Kot rečeno je še posebej za govorce, ki se ciljnega jezika učijo zgolj nesistematično iz okolja, pogosto značilno, da se njihov vmesni jezik ne spreminja več v »pozitivni smeri«, temveč obstane na določeni stopnji in je tako razumljen v bistvu kot končna in ne kot vmesna varianta jezikovne zmožnosti v ciljnem jeziku posameznika, kar je posledica tega, da usvajanje jezika iz okolja, podobno kot usvajanje maternega jezika otroka (iz okolja), večinoma usmerjajo nezavedni procesi, kar pa povečuje oz. pospešuje možnost fosilizacije napak (Ferbežar, 2007). Kot posledica usvajanja iz okolja so za takšne vmesne jezike značilne številne lastnosti govornega, pogovornega in narečnega jezika ter nepoznavanje sistema J2 (lahko pa tudi ne J1!), kar pa je do neke mere lahko tudi koristno, v smislu, da takšne govorce ponavadi ni sram uporabljati J2 oz. ciljni jezik. Na drugi strani pa se napake lažje in hitreje odpravi, če so razlike med sistemoma uzaveščene. Najbolj 'produktivna' bi bila torej kombinacija učenja in okolja, torej zavesti in motivacije (Požgaj Hadži, Ferbežar, 2001: 57).

Eden od načinov preverjanja znanja oz. "odkrivanja" interferenc je lahko tudi prevajanje besedil iz J1 v J2 (in obratno), pri čemer je treba poudariti, da prihaja pri prevajanju do večjega števila napak, kot pri neposrednem tvorjenju besedila v ciljnem jeziku. Razlog je večja odvisnost govorca od dane predloge in zato prevajanje ne odraža posameznikove dejanske zmožnosti tvorjenja besedila. Analiza besedila je pokazala, da so nekatere napake značilne za več testirancev, na različnih stopnjah znanja, torej niso individualno pogojene, temveč stabilizirane v jezikovnem sistemu in rabi. Obenem so te napake najbolj podvržene fosilizaciji. Pogosto pa se v besedilih nahaja tudi večje število jezikovnih struktur v obliki t. i. podtaknjenih napak (Pirih Svetina, Ponikvar, Kern, 2010; 82).

Potreba tujejezičnih govorcev slovenščine je torej razviti SZ, v skladu s svojimi potrebami, ki bo imela čim več lastnosti njene standardne različice in o kateri se ne bo več govorilo kot o vmesnem jeziku. To je v primeru slovenščine in hrvaščine kot sorodnima jezikoma lahko povsem utemeljeno pričakovati, čeprav pogosto prihaja do zamenjav oz. napak tudi iz psihološkega vidika nezavedanja razlik, ki pa so spet (ravno obratno) zaradi pogostih stikov njunih govorcev do precejšnje mere tolerirane. Razumljivost besedil, tako napisanih kot govornih, vmesnih jezikovnih različic je velika, razen v primeru hotenega 'nerazumevanja',

ki je posledica negativnega vrednotenja, stališč in stereotipov domačih govorcev drugega jezika.

ODNOS DO TUJIH GOVORCEV SLOVENŠČINE

V skladu s slovensko ustavo, naj bi imeli sicer vsi priseljenci pravico govoriti svoj materni jezik in se hkrati naučiti jezika okolja, torej slovenščine. Vendar pa je takšno pozitivno dojemanje večjezične in večkulture družbe v realnosti pogosto drugačno, polno diskriminacije, nestrpnosti in predsodkov do priseljencev. Predvsem do tistih, ki prihajajo iz držav nekdanje Jugoslavije in predstavljajo največji delež priseljencev v Sloveniji. Kot »nove« oblike diskriminacije se kažejo ignoranca, distanca, cinizem (Vižintin, 2011).

Mnenje Ine Ferbežar, ki ga navaja v več člankih, je, da kakršno koli je že znanje nekoga, ki se uči drugega/tujega jezika, je njegov uspeh – doseči želeno s pomočjo uporabe jezika – v veliki meri odvisen ne le od njega, temveč tudi od njegovih sogovorcev, naslovnikov, ponavadi in v večji meri domačih govorcev jezika. Ti morajo biti pripravljeni razumeti jezikovno produkcijo, ki ni 'popolna', se pa lahko v večji ali manjši meri razume, če jo ne/kdo hoče razumeti. V tem primeru govorimo o jezikovni toleranci, ki lahko do določene mere 'nadomesti', kar je slabega, manjkajočega v samem besedilu, ne more pa ga seveda v celoti nadomestiti. Kajti kljub temu, da je v osnovi razumevanje besedila odvisno od njega samega, pri čemer do izraza prihajata predvsem njegova razumljivost in sprejemljivost, ki sta medsebojno odvisni oz. v kompenzacijskem razmerju, na razumevanje besedil (govorjenih ali zapisanih) vplivajo še številni drugi dejavniki – tisti, ki so stvar naslovnika, prejemnika, pa tudi manj stabilne kognitivne sheme in drugi družbeni dejavniki. To pomeni, da lahko prejemnik neko besedilo sprejme, tudi če je zanj iz določenih razlogov težko razumljivo. Medtem ko je sprejemljivost močno odvisna od prejemnikovega družbeno pogojenega stališča, je razumljivost bolj lastnost besedila samega, v smislu izbire jezikovnih sredstev (kot bolj razumljivo je razumljeno domače, poljudno, nezapleteno, kratko, konkretno), in se jo povezuje z usklajenostjo z jezikovno normo. Pri tem je značilno, da domači govorci odstopanje od norme pogosto začutijo tudi tam, kjer takega odstopanja ni mogoče eksplicitno dokazati (stvar interpretacije). In ravno na tem mestu gre predvsem za vprašanje jezikovne tolerance, strpnosti do od norme odstopajočih jezikovnih produkcij oz. vmesnih jezikov, ki jih razumemo kot različne oblike kakega neprvega jezika, ki nastajajo v procesu njegovega usvajanja. Vprašanje sprejemljivosti vmesnih jezikov je tesno povezano s pojmom medkulturne komunikacije in medkulturne zmožnosti, v smislu zmožnosti kritične tolerance in reševanja različnih konfliktov, nastajajočih na stičišču dveh (ali več) kultur, predvsem

preseganje predsodkov in stereotipov¹⁵ do jezikovne produkcije, ki z vnašanjem tujega, drugačnega, odstopa od pričakovane, zaželene norme (Ferbežar, 2009: 197, 2012).

V nalogi sem se osredotočila predvsem na odnos slovenskih govorcev do jezikov in govorcev (drugih) južnoslovanskih jezikov, do katerih se je načeloma vzpostavila negativna stereotipizacija, ki izhaja iz različnih zgodovinskih silnic. Kaže pa se tudi, da veliko ljudi »novonastalih« jezikov bivše skupne jugoslovanske države ne prepozna oz. jih med seboj ne loči. Glede na raziskave (Balažic Bulc, 2009: 181) naj bi vprašani (tako domači kot tuji govorcev slovenščine) prisodili hrvaškemu jeziku, ki ima v Sloveniji sedaj že dobro desetletje status tujega jezika tako pozitivne kot negativne oznake (pa tudi največ obojih). Negativne stereotipne predstave, ki prevladujejo, so po vsej verjetnosti posledica aktualnih družbeno-političnih dogodkov.

Za slovenske govorce je sicer že splošno značilna visoka stopnja kritičnosti in netolerantnosti¹⁶, saj je slovenski jezik glavna sestavina narodne identitete in so zato (načeloma) zelo občutljivi do odklonov od norme, še posebej kar se tiče izgovorjave. Kot rezultat raziskave avtorici (Požgaj Hadži, Balažič Bulc, 2005: 245) navajata trditev, da 'strokovnjake' bolj moti slovnična pravilnost in neustrezno besedišče, druge pa najprej zmoti izgovor in naglas. Ljudje, ki se profesionalno ne ukvarjajo z jezikom, imajo (logično) nižjo stopnjo tolerantnosti do tujih govorcev, še posebej pa ravno do govorcev iz republik bivše skupne države, kar odpira (nova) sociolingvistična vprašanja o ozaveščanju drugačnosti ter zmanjševanju negativnega odnosa in večanju interkulturalnosti.

Eden glavnih ciljev jezikovnega načrtovanja slovenskega jezika naj bi bilo pospeševanje in povečevanje stopnje sprejemljivosti širše populacije slovenskih govorcev pri sporazumevanju s tistimi, ki imajo na tak ali drugačen način šibkejšo jezikovno in/ali sporazumevalno zmožnost, še posebej pri posameznikih, ki slovenščino usvajajo 'le' iz okolja. Potrebna je

¹⁵ Gre za skupek splošnih prepričanj in mnenj, ki nastanejo na podlagi neuradnih, popularnih reakcij na jezikovne pojave v določeni jezikovni skupnosti, ki so odraz zakoreninjenih vrednostnih sodb v določeni družbi in se spreminjajo v skladu s širšimi družbenimi procesi. Lahko so izrazito pozitivni, negativni ali celo diskriminatorni.

¹⁶ Definicijo avtorici povzemata po Bugarski (2002), ki loči dve stopnji tolerantnosti: nižjo in višjo. Nižja stopnja pomeni pasivno sprejemanje obstajanja drugačnega v smislu jezika, kulture, običajev vedenj itd. in je povezana s pojmom multikulturalnosti, ki predvideva odnose zgolj na ravni soobstoja različnih jezikov in kultur, znotraj tega okvira pa pogosto obstajajo in nastajajo različni negativni stereotipi in sodbe. Višja stopnja tolerantnosti pa pomeni aktivno sprejemanje drugačnega in v povezavi s pojmom interkulturalnosti interakcijo različnih jezikov in kultur. Šele na tej stopnji lahko govorimo o dejanski tolerantnosti do drugega in drugačnega, tudi do jezika govorcev JT.

namreč uzaveščenost, da je nekdo, ki slovenščino usvaja iz okolja in pri tem nima nobene učne pomoči, udeležen v posebno zahtevnem procesu, saj je v bistveno slabšem položaju kot nekdo, ki je del učnega procesa. Po eni strani nima na voljo organiziranih podatkov o jeziku, po drugi strani pa nima niti t. i. pragmatično varnega prostora za »vadbo« jezika (Stabej, 2004: 5). Dejansko stanje v slovenski družbi pa je takšno, da je še ne dolgo nazaj (tudi v delu strokovne javnosti) prevladovalo mnenje, da je slovenščina namenjena zgolj Slovencem, zato se tolerantnosti do tujejezičnih govorcev 'še' učimo in skušamo sprejeti, da »je pojavnih oblik slovenščine toliko, kot je njenih govorcev« (Pirih Svetina, Ferbežar, 2005: 3). Domače 'presojevalce' v besedilih tujih govorcev slovenščine nekatera mesta (samo) motijo, medtem ko se jim druga zdijo napačna. Najbolj jih motijo neslovenske besede/strukture in nepravilen besedni red. Pri razumevanju besedil kot celote pa je za domače govorce slovenščine značilno dvoje, da so po eni strani do 'tipičnih' besedil tujejezičnih govorcev dokaj prizanesljivi, kar se tiče razumevanja sporočila, po drugi strani pa besedil ne dojemajo kot »prava« slovenska in jih zelo radi 'popravljajo', nemalokrat tudi neustrezno.

Ob tem se odpira cel sklop vprašanj, če pa pri tem upoštevamo dejstvo, da vsi domači govorce ne obvladajo jezika na enaki stopnji (npr. stopnja izobrazbe) in da na drugi strani podobno tudi tujejezični govorce iz različnih vzrokov (in potreb) obvladajo slovenščino na različnih stopnjah, nastane zelo kompleksen in zamotan konglomerat osebnih pogledov na jezik.

OPIS METODE

PRIDOBITEV PODATKOV

Kot metodo zbiranja podatkov sem uporabila razgovor, vodeni pogovor, osnova pa je bil anketni vprašalnik¹⁷, ki vsebuje splošna osebna vprašanja, vprašanja povezana s samooceno JZ¹⁸ v slovenskem jeziku in takšna, ki so povezana s priložnostno rabo jezika¹⁹. S pomočjo vodenega pogovora sem želela priti do podrobnejših podatkov predvsem o tem, zakaj/kako je prišlo do selitve v Slovenijo in kakšen je bil »začetek« učenja jezika, na kratko pa tudi informacije, kako je preteklo obdobje od priselitve do danes. Kasneje sem z jezikovnim testom in nekaj dodatnimi testnimi nalogami skušala preveriti trditve in mnenje (tudi samooceno) informatorja, sledili sta krajša interpretacija pridobljenih podatkov in analiza rezultatov testa, na koncu pa izpeljava sklepov.

JEZIKOVNA IN TESTNA PERFORMANCA

Merjenje in testiranje znanja drugega jezika se uporablja za pridobivanje informacij o obsegu in kakovosti JZ tistega, ki se jezika uči. Pri tem se termin »znanje jezika« uporablja tako za poimenovanje neposrednih rezultatov merjenja kot tudi za samo JZ. V bistvu gre, vsaj do določene mere, za teoretične konstrukte, za katere se predpostavlja, da določajo in vplivajo na način, kako se jezik uporablja. Testi, ki se uporabljajo za merjenje znanja drugega jezika, so lahko v svoji namembnosti in obliki (oblika, tipi nalog) zelo različni. Pogosto uporabljeni so npr. raz/uvrstitveni testi, s pomočjo katerih se posameznike raz/uvrsti glede na izkazano stopnjo znanja (hitrost, uspešnost). Osnovne merske značilnosti pri testni performanci so objektivnost, zanesljivost in veljavnost. Preko rezultatov posameznikov se lahko posredno oceni tudi uspešnost učnega načrta, programa ali z druge perspektive – npr. samostojno usvajanje iz okolja, kot bom skušala pokazati v svojem primeru (Pirih Svetina, 2005: 31-33).

Rezultati testov so pri različnih posameznikih različni zaradi različne izkazane stopnje znanja in (bolj ali manj) objektivne ocene ocenjevalca, ki rešitve ovrednoti kot bolj ali manj ustrezne, pravilne ali napačne. Vrednotenje poteka skladu s pričakovano rešitvijo »idealnega« rojenega

¹⁷ Kot osnova in pomoč pri sestavi vprašalnika mi je služil anketni vprašalnik doktorske disertacije Vesne G. Mikolič.

¹⁸ V tem primeru je izraz jezikovna zmožnost (JZ) razumljen kot del »splošne« sporazumevalne zmožnosti (SZ).

¹⁹ V katerih primerih informator v komunikaciji uporabi slovenščino, tudi če mu situacija »ponuja« kakšen drug jezik, ki ga obvlada.

govorca. Tisto, kar od pričakovanega, ustreznega in/ali pravilnega odstopa, so napake, ki kažejo na neke vrste neuspešnost, nezmožnost v jezikovni produkciji. Na drugi strani so pokazatelj trenutke posameznikove JZ v ciljnem jeziku. Z njihovo analizo je mogoče odkrivati njihovo pojavljanje, naravo, vzroke in posledice, posledično pa se s tem nakažejo možnosti za izboljšavo. Pojmovanje jezikovne napake kot razlike med dejansko produkcijo nekoga, ki se jezika uči, in pričakovano pojavitvijo, pa se odmika od teorije vmesnega jezika, ki govori o tem, da gre dejansko za različne jezike. Vendar cilj posameznika ni naučiti se neke posebne različice, nadomestka jezika, ampak se čim bolj približati domačemu govorcu, v njegovem jeziku in normi (Pirih Svetina, 2005: 35).

Jezikovna izvedba je aktualna jezikovna raba v konkretnem dogodku in se jo zato kot vedênje dá opazovati. Pri tem je potrebno opozoriti na razliko med testno in siceršnjo jezikovno performanco, kjer prva, bolj specifična, odseva le določene (lahko tudi omejene) rezultate, saj gre za usmerjeno in nadzorovano jezikovno recepcijo in produkcijo. Je pa pogosto nujna v tem smislu, da lahko (le) preko nje merimo udejanjanje posameznih ravni, preko katere nato sklepamo širše, na celoten govorčev način pridobivanja JZ. Problem vsake testne performance so njena orodja, saj je jezik v tem primeru hkrati orodje in predmet merjenja, a ostaja zaenkrat edini možni način preverjanja JZ. Tako je vsaka testna performanca do neke mere nenaravna, skonstruirana in ne odslikava dejanske, avtentične rabe jezika. Problem lahko predstavljajo tudi: premajhna količina rezultatov, iz katere se ne da sklepati na siceršnjo performanco, nerealna odslikava rabe jezika zaradi neustreznosti samega testa, zaradi uporabe določene metodologije in/ali sama testna situacija, ki lahko negativno vpliva na performanco. Poleg JZ na performanco oz. jezikovno produkcijo vplivajo še drugi dejavniki, predvsem psihofizične lastnosti posameznika (strah, nelagodje), izbrana testna metodologija ter naključni zunanji dejavniki (hrup) (Pirih Svetina, 2005: 31).

JEZIKOVNI TEST

Jezikovni test (dejansko je šlo za skupek več testnih nalog) sem skušala izbrati tako, da bi meril splošno razvitost JZ informatorja v slovenskem jeziku in nekatere njegove posamezne dele, za katere sem predvidevala, da so problematični in sem jih zato želela podrobneje raziskati.

OMEJITVE IZBRANE METODE, INSTRUMENTA

Imela sem kar nekaj metodoloških problemov oz. omejitev, saj je predmet raziskave empirično težko dokazati oz. gre za pojave, ki jih je težko prikazati. Ugotoviti in pojasniti sem želela, kako je dejansko potekal proces učenja/usvojitve jezika, težave pa sem imela predvsem s tem, kako naj s pomočjo omejenega števila in načina (kvantiteta in kvaliteta) prikažem dejansko JZ informatorja, ki je dinamična lastnost. Do neke mere je vprašljiva tudi samopercepcija, ki sem jo uporabila v sklopu ankete, saj je lahko zelo subjektivna, a po drugi strani zelo povedna.

METODA ANALIZE NAPAK

Metoda analize napak, ki se je uveljavila ob koncu 60. in začetku 70. let prejšnjega stoletja, je ena od sodobnih raziskovalnih metod na področju proučevanja procesov usvajanja/učenja drugega/tujega jezika. Proces metode se deli na pet sledečih si korakov: zbiranje gradiva, prepoznavanje in identifikacija napak, opis, obrazložitev in ovrednotenje napak (Pirih Svetina, 2005: 35-41).

Kako sem prišla do »gradiva«, sem pojasnila že zgoraj, in sicer s pomočjo več različnih standardiziranih oz. že preizkušenih testnih nalog, naslednji korak pa je bil, v rešitvah testov prepoznati morebitne napake. Pri prepoznavanju napak se skušala razločiti med napakami (ang. *error*) in lapsusi (ang. *mistake*), pri čemer naj bi bila prva posledica neznanja, ne dovolj razvite zmožnosti (kompetence), druga pa problem performance in naj bi ga bil njegov avtor zmožen popraviti (čeprav je njuno razlikovanje v praksi pogosto relativno težko prepoznati). Sledil je poskus opisa napak, v smislu primerjave oblike izreka, ki ga je tvoril informator, s hipotetično rekonstrukcijo istega izreka domačega govorca. Skušala sem prepoznati odklonskost oblik, tudi deformiranost, znotraj posameznih jezikoslovnih kategorij (zamenjava črk/glasov, raba neustreznega glagolskega časa, pripisovanje napačnega spola samostalniku ...) in razložiti vzrok njihove pojavitve. Z razlago napak sem skušala ugotoviti, zakaj je do napak prišlo, kakšni so razlogi njihovega nastanka. Pogosto je v praksi precej težko razbrati, za kakšen tip napake gre: za razvojne napake, interference, individualne napake posameznika ali posledice neustreznih navodil, saj imajo enake napake pri različnih posameznikih lahko različen vzrok.

Z zadnjim korakom, imenovanim vrednotenje napak, se sama nisem posebej ukvarjala, je pa sicer namenjen temu, da se posamezni napaki pripiše določeno težo, v smislu njenega posrednega vpliva (razumevanje in odziv) na naslovnika. Na tem mestu je zelo pomembno, kdo je naslovnik besedila – ali je to domači govorec ali nekdo, ki se ciljnega jezika uči enako kot tvorec. Sicer sta za samo vrednotenje napak odločilna predvsem področje in obseg (ang. *domain, extent*) napak, pri čemer je področje širša enota od obsega. Področje je razumljeno v smislu, kako velik del sobesedila je potrebno analizirati, da se lahko napako identificira, obseg pa glede na velikost enote, ki jo je potrebno popraviti (zamenjati, izbrisati), da bi se napako odpravilo. Poleg njiju na vrednotenje napak vplivajo še pogostnost ponavljanja, opaznost in motečnost.

ŠTUDIJA PRIMERA

INTERPRETACIJA ZBRANIH PODATKOV

Moj informator prihaja s Hrvaške, in sicer je živel v mestu Umagu, na severu hrvaške Istre. Danes (leta 2013) je star 36 let in že dobrih deset let živi v Sloveniji. Osnovno in srednjo šolo je obiskoval v Umagu in Bujah, kjer se je izobrazil za električarja (svojega poklica sicer nikoli ni opravljal). Srednja poklicna šola, ki jo je obiskoval, je bila šola z italijanskim učnim jezikom, saj je Istra (zgodovinsko pogojeno) dvojezično območje, na katerem je dvojezičnost institucionalizirana in je zanjo značilna govorna pestrost, ki jo dodatno spodbuja še široko razviti ob/pomorski turizem. Domačini med sabo govorijo hrvaško (čakavsko narečje), uporabljajo pa tudi istrski dialekt, ki je mešanica italijanščine in lokalnih govoric hrvaškega jezika. Večina, tudi mlajši, tako dobro govori italijansko, ljudje ki se ukvarjajo s turizmom, pa morajo govoriti (vsaj osnove) tudi nemško in angleško. Slovensko zelo dobro razumejo (po izkušnjah npr. veliko bolje kot v Sloveniji bolj oddaljeni Dalmaciji), vendar povečini slovenščine ne govorijo. S slovenskimi govorci (ponavadi turisti) torej govorijo vsak v svojem jeziku, saj sosednji jezik precej dobro razumejo (kar je pogojeno z zgodovinsko izkušnjo in sorodnostjo med jezikoma), včasih se (eni ali drugi) po/trudijo, da bi uporabili 'sosednji' jezik, pri čemer pa ponavadi nastane nekakšna slovensko-hrvaška mešanica. Vse to je, med drugim, značilno tudi za mojega informatorja, ki je imel na podoben način tudi sam že od mladosti naprej stike s slovenščino.

Po prihodu v Slovenijo, ko se je sčasoma vedno več družil z ljudmi izven ožjega kroga sodelavcev, je našel nove prijatelje in začel je govoriti slovensko, kakšna je bila takrat njegova slovenščina, pa je sedaj nemogoče ugotoviti. Dejstvo, da je zelo komunikativna in zgovorna oseba, mu je verjetno pomagalo, ne le pri navezovanju stikov, ampak predvsem pri tem, da je premagal strah, sram ter ves čas napredoval v svojem znanju slovenskega jezika – ni se torej zaprl med določen krog ljudi, v določeno (družbeno) vlogo, ki bi ga omejevala v tem smislu, da bi se njegov jezikovni razvoj na določeni stopnji ustavil. Glede na to, da je jezik usvajal le iz okolja, je najprej usvojil pogovorni jezik Ljubljane in njegove okolice. Kasneje se je ponovno preselil, najprej v Kamnik, pred dobrim letom pa na Štajersko. Ker je zelo odprta oseba, hitro naveže nove osebne in poslovne stike ter se zelo hitro prilagodi trenutni 'jezikovni situaciji'. Kljub temu, da nima visoke izobrazbe, ima izreden smisel za

jezik, imel pa je, ob prihodu v Slovenijo, kot pravi sam, tudi močno motivacijo in željo biti enak, saj se ni hotel počutiti odrinjeno.

Po svoji lastni kot tudi moji oceni danes, po dobrih desetih letih bivanja v Sloveniji, zelo dobro govori slovensko, kar pa ne pomeni, da mu določeni segmenti ne povzročajo več težav – koliko in kateri to so, sem preverila z več krajšimi testi in poenostavljeno različico t. i. metode analize napak, pri kateri se iz napak, njihovega mesta in frekvence ugotavlja razloge za njihovo pojavitev.

Kot glavni pripomoček za preizkus znanja sem uporabila standardizirani test – Vzorčni test za preizkus znanja slovenščine na visoki ravni, kot ga izvaja Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Standardi na izpitih iz znanja slovenščine Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik so primerljivi z evropskimi standardi o znanju jezika – Visoka raven CSD/TJ je primerljiva z ravno C1 po SEJO – imenovana tudi raven učinkovitosti (Ferbežar, 2009). Dokument SEJO, sprejet leta 2001, namreč opredeljuje šest ravni znanja jezika (od najnižje A1 do najvišje C2) in skuša poenotiti preverjanje in ocenjevanje znanja jezika, a so si ga različni evropski jeziki priredili svojim potrebam.

IZVEDBA TESTA

Ker sem si izbrala primer že oblikovanega testa²⁰, z normativi nisem imela veliko težav, tako se je informator moral držati časa in poteka reševanja nalog, kot jih predvideva sam test.

1. TEST

OPREDELITEV VISOKE RAVNI

Visoka raven znanja slovenskega jezika je zadnja od treh ravni, ki jih določajo standardi znanja v izobraževalnem programu Slovenščina za tujce. Z uspešno opravljenim izpitom na visoki ravni kandidat dokazuje, da obvlada slovenski jezik do mere, ki mu omogoča, da:

- je njegovo sporazumevanje ustrezno v vseh govornih položajih,
- govori naravno in tekoče,
- razume najrazličnejša zapisana in govorjena, tudi strokovna in znanstvena besedila (s svojega strokovnega področja),
- samostojno tvori najrazličnejša zapisana besedila,

²⁰ Sam test ni neposredno vključen v osrednji del diplome.

- se ustrezno in pravilno izraža in napak skoraj ne dela.

Prvi del vzorčnega testa preverja razumevanje zapisanih besedil. Tu je testiranec, od 24 možnih, zbral 21 točk, kar kaže, da je njegovo znanje precej dobro (od 1 do 5, ocena 4). Napake, ki so nastale, so po mojem mnenju prej posledica površnosti, prevelikega hitenja, kot pa neznanja ali nerazumevanja. Minilo je namreč že kar nekaj časa, odkar je testiranec obiskoval šolo (ali kakšno drugo organizirano učno dejavnost) in je bil ob reševanju testa rahlo napet in nepotrpežljiv. Logično je tudi, da so se napake najhitreje in najpogosteje pojavile pri tipu nalog, kjer je moral odgovor napisati sam (ne pa povezati, obkrožiti ...). Ponekod se v teh odgovorih kažejo tudi značilnosti govorjenega jezika, npr. *Naučili se bojo prodajati*, nam. *naučili se bodo*.

Drugi del testa je namenjen razumevanju govorjenih besedil in pri njem je testiranec zbral 15 od 18 točk, kar je ponovno precej dober rezultat oz. pokazatelj njegovega znanja. Zadnja od treh nalog je takšna, da je potrebno na vprašanja odgovoriti v povedi (5 od 6 točk). Kot problem se ponovno kaže njegova neučakanost – odgovor je obkrožil takoj, ko je zaslišal informacijo, čeprav je iz besedila kasneje mogoče razbrati, da je pravilen odgovor drugačen.

Tretji del zajema poznavanje slovničnih struktur slovenskega jezika in glede na to, da se slovenščine nikoli ni učil (v šoli), sem predvidevala, da bo imel pri tem delu največ težav, vendar je bil seštevek točk v odstotkih zelo podoben prvima dvema deloma, zbral je 36 od 40 možnih točk. Najslabše je opravil nalogo, kjer je bilo potrebno prepoznati možne napake in jih pravilno popraviti. Pri tem gre nekatere napake ponovno pripisati površnosti oz. prehitremu branju, deloma pa, razumljivo, nepoznavanju pravil in struktur slovenskega jezika.

- Tako se je precej dolgo zadržal pri primeru *Dve ameriški raziskavi sta pokazale, da zaspanci ...*, kjer ni vedel, ali bi popravil besedo *pokazale* ali ne, in se na koncu (pravilno) odločil za popravek. Ta primer, po mojem mnenju, kaže, da ima testiranec že »ozaveščeno« predstavo o dvojini oz. njenih oblikah, da pa mu (občasno) še povzroča težave oz. je še ne obvlada brezhibno.
- V primeru *... seveda tik pred spanje ne napolnijo želodcev* pa ni vedel, kaj storiti z besedo *želodcev*, ali bi jo popravil v obliko *želodce*, *želodca* in tako spregledal besedo *spanje*, ki bi jo moral popraviti v obliko *spanjem*, kar bi gotovo znal, če se le ne bi preveč osredotočil na drug problem.

- Ni popravil napake (ujemanje pridevnika s samostalnikom) v primeru ... *kdaj se odpravite k nočnem počitku* nam. *nočnemu počitku*, česar, po mojem mnenju, verjetno ne bi opazilo niti precej rojenih govorcev slovenščine.

Zadnji del testa pa je namenjen preverjanju zmožnosti samostojnega tvorjenja krajših ter srednje dolgih besedil, z usmerjenimi navodili – informator je napisal krajši esej na vnaprej določeno temo. V besedilu se pojavljajo določene napake, ki so nastale iz različnih vzrokov. Nekatere so preprosto posledica nepazljivosti, površnosti, lahko pa tudi tega, da je izgovor drugačen od zapisa, in torej informator ne ve, kako se besede dejansko zapiše (*skupnimi* nam. *s skupnimi*, *desetletji* nam. *desetletjih*, *objesnost* nam. *objestnost*, *bitji* nam. *bitij*). Ponekod se kaže neznanje oz. nepoznavanja pravil zapisovanja (manjkajo vejice, ni presledka pred tremi pikami, *z tem* nam. *s tem*), spet druge imajo "prizvok" hrvaškega jezika – *katera* nam. *ki*, *protiv* nam. *proti*, *mogli iskati* nam. *morali*. Besede *mejhna*, *vidle*, *moremo* je informator zapisal pogovorno, pri besedni zvezi *drastični ukrepi* je uporabil napačen sklon (6. nam. 3. sklon, *drastičnimi ukrepi* nam. *proti drastičnim ukrepom*), pojavlja se tudi primer posploševanja (*najhitrejši*, *najcenejši*, *najbolj učinkoviti* nam. *najbolj učinkovit*).

2. TEST oz. SKUPEK NALOG

Znanje sem preizkusila še z drugimi krajšimi nalogami²¹, namen katerih je bil, osredotočiti se le na določen segment jezika.

Pri prevodu so me zanimale predvsem morebitne interference oz. ali bo informatorju branje v hrvaškem jeziku povzročilo težave, ko bo moral takoj zatem najti ustrezne besede v slovenščini, pa tudi kako bo oblikoval povedi (besedni red), kako bo uporabil vejice.

Naloga 1: Prevedi iz hrvaščine v slovenščino!

Uvijek imam slobodnog vremena za stvari koje volim. Bavim se glazbom, sviram klarinet. Završila sam srednju glazbenu školu, ali sada samo dvaput tjedno sa prijateljicom sviramo u samoborskom orkestru. Jako volim konje i jašem već deset godina. Nemam svog konja jer moji roditelji misle da je to vrlo skupo. Subotom idem jahati, približno triput mjesečno.

²¹ Primeri prvih treh nalog so iz članka *Kontrastivni vidiki poučevanja slovenščine za govorce hrvaščine kot prvega jezika* (Pirih Svetina, Ponikvar, Kern, 2010), četrta naloga pa iz monografije *Slovenščina kot tuji jezik* (Pirih Svetina, 2005).

Najnoviji hobi mi je veslanje kojim se bavim godinu dana. Treninge imamo sedam puta tjedno. Volim također čitati knjige i ponekad pogledam neki film na televiziji.

Testiranec (15.3.2012)

Vedno najdem prosti čas za stvari katere(ki ih) imam rada. Ukvarjam se z glazbo, igram klarinet. Končala sem srednjo glazbeno šolo, ampak trenutno(zdaj) z prijateljico igrava dva krat tedensko v samoborskem orkestru. Zelo rada imam konje in jaham že deset let. Nimam svojega konja zato ker moji starši mislijo da je to zelo drago. V sobotah hodim na jahanje, približno tri krat mesečno. Moj najnovejši hobi je veslanje, z katerim se ukvarjam že eno leto. Treninge imamo sedem krat na teden(tedensko). Rada tudi berem knjige in učasih tudi pogledam kakšen film na televiziji.

Analiza prevoda:

- *Vedno najdem prosti čas za stvari katere(ki ih) imam rada.* Poleg tega, da manjka vejica in da se v (celotnem) prevodu kažejo prvine govornega jezika, je v tem primeru zanimiva skladenjska napaka *katere*, ki je posledica negativnega jezikovnega prenosa iz hrvaščine, vendar je razvidno, da ima testiranec že ozaveščeno tudi obliko *ki jih* (kot posledica izgovora sicer oblika *ih*).
- *Ukvarjam se z glazbo, igram klarinet.* Tu gre pri besedi *glazbo* na eni strani za prenos iz hrvaščine, je pa zapis tudi posledica izgovorjave v slovenščini. Ni pa (več!) uporabil hrvaške končnice –om.
- *Končala sem srednjo glazbeno šolo, ampak trenutno(zdaj) z prijateljico igrava dva krat tedensko v samoborskem orkestru.* Tu je zaradi nepozornosti sicer izpustil besedo *samo* (dva krat tedensko), sicer je pravilno zapisal končnico –o (npr. *šolo* in ne *šolu*), kar se tiče predlogov pa ves čas uporablja samo predlog *z*, ne loči *s/z*. Je pa ustrezno uporabil tudi dvojino – *igrava* in obliko *tedensko* (in ne npr. *tedno/m*).
- *Zelo rada imam konje in jaham že deset let.* V tej povedi je pravilno uporabil glagol *imeti rad* (in ne *ljubiti* kot posledica hr. predloge *volim*), pa tudi pravilno obliko glagola *jahati* – *jaham* (in ne *jašem*), kjer v slovenščini za razliko od hrvaščine ne pride do jotacije.
- *Nimam svojega konja zato ker moji starši mislijo da je to zelo drago.* Tu ponovno ni uporabil nobenih vejic oz. se je držal oblike, kot je zapisana v originalu, kjer vejic ni.

Ni pa npr. napravil napake pri glagolu misliti, kjer govorci hrvaščine kot J1 pogosto uporabijo obliko *misle*.

- *V sobotah hodim na jahanje, približno tri krat mesečno.* Ni naredil napake v smislu – *sobotom*, je pa namesto *ob sobotah* napisal predlog *v* (pogovorno!). Izognil se je npr. formi *grem jahat* in uporabil formo za ponavljajočo se dejavnost. Napaka v besedi *približno* je lapsus.
- *Moj najnovejši hobi je veslanje, z katerim se ukvarjam že eno leto.* Da jezik že precej dobro obvlada, govori dejstvo, da ni uporabil forme *mi je veslanje*, ki je za tuje govorce slovenščine, ki jim je hrvaščine J1 zelo pogosta.
- *Rada tudi berem knjige in učasih tudi pogledam kakšen film na televiziji.* Razen pogovornega *učasih*, je pomembnejše dejstvo, da ni naredil napake – *nekateri film*, ampak je uporabil besedo *kakšen*, kot se uporablja v slovenščini.

Naloga 2: Podčrtaj obliko z enakim pomenom in ki je obenem pravilna v slovenščini. (To je vaja, s katero se uzaveščajo razlike med slovenskimi in hrvaškimi predložnimi zvezami.)

1. Imaš pravo na svoj stav.

Imaš pravico na svoje stališče.

Imaš pravico do svojega stališča. +

Imaš pravico za svoje stališče.

2. Prevodi s hrvatskog na slovenski.

Prevedi s hrvaščine v slovenščino.

Prevedi s hrvaščine na slovenščino.

Prevedi iz hrvaščine v slovenščino. +

3. Oboljela je od raka.

Zbolela je za rakom. +

Zbolela je od raka.

Zbolela je za raka.

4. Budi iskren prema meni.

Bodi iskren do mene. +

Bodi iskren proti meni.

Bodi iskren nasproti mene.

5. Oduševljen je študijem jezika.

Navdušen je s študijem jezika.

Navdušen je nad študijem jezika. +

Navdušen je za študijem jezika.

To nalogo je opravil brez napak, pri čemer predvidevam, da so mu bile v veliko pomoč predloge, torej že napisani odgovori, zanimivo bi bilo ugotoviti, kako bi prevedel primere brez predlog.

Naloga 3: Popravi nepravilno rabljene besede v spodnjih povedih. (To je vaja, ki opozarja na »lažne prijatelje«, to so besede, ki imajo v slovenščini drugačen pomen, kot pa v hrvaščini – ali obratno.)

Zagreb je milijonski grad. (mesto)

Včeraj smo bili na fotografski izložbi. (rastavi)*

Želim ti ugoden konec tedna. (lep)

Norveška je res lepa zemlja. (država, dežela)

Pridite, kosilo je že na stolu! (mizi)

Po zanimanju je zdravnik. (izobrazbi)

Na desnem obrazu imam mozolj. (ličnici)

Službeni jezik je hrvaščina. (uradni)

A ste vi nadležni za to področje? / ni odgovora

A imaš doma kakšnega hišnega ljubimca? (ljubljenčka)

On je osrednji strokovnjak na tem področju. / ni odgovora

Poleg tega, da je nepravilno napisal besedo *razstava*, dveh primerov ni znal rešiti, in sicer za besedo *nadležni* pravi, da ne ve niti, kaj naj bi pomenila v hrvaščini, pri zadnjem primeru, pa se mu beseda *osrednji* zdi ustrezna in ne ve, s katero drugo besedo bi jo zamenjal. Od 11 primerov jih je pravilno rešil 9.

Ker na splošno velja dejstvo, da se je pri učenju tujega jezika najtežje naučiti naglas tega jezika in ker je slovenščina pri tem specifična, v smislu da ne pozna stalnega besednega

naglasa, sem predvidevala, da ima informator vsaj do določene mere (ali pri določenih besedah) pri tem (še vedno) težave. Zato sem hotela to preveriti s krajšo nalogo. Nalogo sva s testirancem opravila tako, da je on na glas bral besede, jaz pa sem si ob tem zapisovala napake. Opombe so samo pri tistih primerih, ki so mu povzročali kakršne koli težave, vse ostalo je izgovoril pravilno. Opazila sem, da na splošno ne rabi pogosto fonema ô, ampak ga zamenjuje z ó.

Naloga 4: Pravilno naglasi (izgovori) besede! (Naloga preverja zmožnost prepoznavanja mesta in kakovosti naglasa.)

✓ vest

✓ pila

✓ kapa

✓ vera

/ Vera : pri tem primeru je sprva besedo izgovoril kot Véra, vendar se je sam takoj popravil in naglasil z ê;

✓ sanje

✓ vidim

✓ prati

✓ čudim

✓ sraga

✓ žara

✓ zelje

✓ odločiti

✓ odločati

✓ hmelj

✓ prt

✓ čas

✓ hrana

✓ odložiti

✓ želje

✓ šara

✓ zanje

✓ sraka

✓ čutim

✓ brati

✓ Videm

✓ berem

/ sen : besedo je naglasil z ê, torej sên, namesto sèn;

✓ vara

✓ kepa

/ kosa : izgovoril je kósa, namesto kôsa;

✓ pela

✓ pest

Naslednjo nalogo sem izbrala zato, ker me je zanimalo, ali oz. kako dobro je informator zmožen pisati po nareku in kakšne morebitne napake bo pri tem storil.

Naloga 5: Pozorno poslušaj in zapiši. Vsako poved bom prebrala dvakrat. (Zmožnost zapisa po nareku.)

Čemaž ima vedno močan duh²²

Čemaž vedno razširja močan duh podoben česnu. Če ga ne, rastlina ni prava!

Čemaž je bil zaradi mnogih blagodejnih lastnosti od nekdaj priljubljena zdravilna rastlina, v zadnjem času pa je čedalje bolj 'moden' tudi med kulinaricnimi sladokusci. Vendar morajo biti nabiralci čemaža posebej pozorni, da ga ne zamešajo s strupenimi šmarnicami ali jesenskim podleskom - listi so resda podobni, vendar ne razširjajo vonja po česnu. Zaradi močnega česnovega duha zaznamo čemaž večinoma že, preden ga ugledamo, ko pohodimo njegovo listje, pa ne more biti nobenega dvoma. Zapomnimo si, da listi, ki ne dišijo ali smrdijo po česnu, zagotovo niso čemaževi!

Testiranec (15.4.2012)

Čemaš ima vedno močan duh

Čemaš vedno raširja močan duh podoben česnu. Če ga ne, rastlina ni prava!

Čemaš je bil zaradi mnogih blagodejnih lastnosti od nekdaj priljubljena zdravilna rastlina, v zadnjem času pa je čedalje bolj »moden« tudi med kulinaricnimi sladokusci. Vendar morajo biti nabiralci čemaža posebej pozorni da ga ne zamešajo s strupenimi šmarnicami ali jesenskim podleskom-listi so resda podobni vendar ne raširjajo vonja po česnu. Zaradi močnega česnovega duha zaznamo čemaš večinoma že preden ga ugledamo, ko pohodimo njegovo listje pa ne more biti nobenega dvoma. Zapomnimo si da listi ki ne dišijo ali smrdijo po česnu zagotovo niso čemaževi!

Analiza besedila:

Splošna ocena zapisa poljudnega besedila (iz časopisa) po nareku je dobra. Testiranec ni naredil veliko napak, manjkajo mu le 'finese'.

²² Vir: <http://www.delo.si/druzba/panorama/deloindom-cemaz-ima-vedno-mocan-duh.html>, Julijana Bavčar, Deloindom, 10.04.2012.

- Besedo *čemaž* je napisal, kot jo je slišal, torej *čemaš*, kar je razvidno tudi iz zadnjega zapisa besede, kjer pa je uporabil pravilno obliko, ker je *le-ta* slišna v izgovoru. Posledica napačnega zapisa je tudi dejstvo, da ni vedel, kaj beseda pomeni in je vsakodnevno ne rabi.
- Napako je storil tudi v primeru zapisa besede *razširja*, kjer je ponovno zapisal po slišanjem – v izgovoru je črka z skoraj neslišna.
- Na več mestih ni uporabil vejic, za kar gre razlog iskati v tem, da v hrvaščini veljajo drugačna skladijska pravila, ki urejajo rabo vejice in dejstvu, da kot sam pravi, ker se nikoli ni učil zapisovati v slovenščini, zato pogosto ne ve, kje mora vejica stati, ker nima ozaveščenih pravil rabe vejice.

Poleg zgoraj naštetih težav oz. pomanjkljivosti v znanju jezika informatorja sem med pogovorom zasledila še nekatere – občasno ne uporablja dvojine ali je ne uporablja pravilno (*Gremo z dva avta. nam. z dvema avtoma*). Včasih uporabi obliko zaimka *joj*, nam. *ji* (*njej*), pozabi na obvezni se pri povratnih glagolih npr. *Zlomila je nogo.*, nam. *si je*.

POVZETEK/SKLEP

Zanimal me je predvsem jezik informatorja skozi t. i. komunikacijski pristop, ki učenje jezika »spremlja« glede na to, ali in kako dobro je posameznik usposobljen, da uporablja J2/JT za uresničevanje svojih namenov in zadovoljevanju potreb, pri čemer »čisto« slovnično pravilnost pušča ob strani oz. ji ne pripisuje glavne vloge – končni cilj je torej znanje jezika in ne znanje o jeziku. Tujejezični govorci naj bi težili k temu, da uporabljajo oz. rabijo čim bolj naravni jezik, značilen za naravne govorce. Potrebe govorcev so odvisne od njihovih osebnostnih lastnosti, interesov in (trenutnih) okoliščin sporazumevanja – različne situacije in vloge govorcev v njih – obenem pa morajo biti v skladu s sociokulturnim kontekstom družbe (Sporazumevalni prag za slovenščino 2004, 9). Sporazumevanje je razumljeno kot uspešno, če soudeleženec v komunikacije razume namen govorca, kot ga je le-ta želel doseči. Pogosto pa je precej odvisno od konkretne situacije (tolerantnost naslovnika, njegovo znanje, zainteresiranost, izkušnje). Nenazadnje pa tudi (veliko) odstopanje od norme gotovo pomeni oviro oz. na določeni meji že nerazumljivost in/ali nesprejemljivost – težko pa je določiti, kateri odstopi od norme so (še) sprejemljivi.

Po mojem mnenju je glavna ugotovitev diplomske naloge, da se je mogoče nek tuj jezik, v mojem primeru slovenščine, naučiti dobro – s čimer merim na to, da se govorec s svojim znanjem jezika močno približa jeziku domačega govorca – in kar je še pomembnejše, da je takšen »rezultat« možen (tudi), če posameznik drugi/tuji ne le, da se ga uči sam, temveč da ga usvaja nenadzorovano in nesistematično iz okolja. Razlog za zgornjo trditev mi je potrdila študija konkretnega primera znanja slovenščine kot drugega jezika. Moje mnenje, da je načrtno in sistematično učenje jezika načeloma (!) lažje, hitrejše in uspešnejše, sicer še vedno ostaja, je pa konkreten primer dober dokaz, da je jezik mogoče usvojiti tudi drugače oz. da voden proces učenja ni ključen, ampak da so odločilnega pomena drugi dejavniki. Na to vprašanje – kaj potem je najpomembnejše za učenje drugega/tujega jezika – sem skušala skozi nalogo najti odgovor. Glede na ugotovitve predvidevam, da je informatorju pri usvajanju slovenskega jezika najbolj pomagal njegov posluš/nadarjenost za jezik, takoj za tem pa tudi njegova motivacija, ki je odraz njegova odprte osebnosti. Zelo pomembno se mi zdi tudi dejstvo, da je bil ves čas v družbi slovensko govorečih ljudi, da je imel vsakodnevno nešteto možnosti za uporabo jezika, ki jih je kot komunikativna oseba tudi dobro izkoristil, po drugi strani pa je znal izkoristiti tudi sposobnost premagovanja zadreg zaradi nerazumevanja ali

neznanja z različnimi t. i. kompenzacijskimi strategijami (najpogosteje s prošnjo za pomoč, opisom ali deikti). Zanimljivo pa ni niti to, da je imel srečo v tem smislu, da je bil v družbi dobro sprejet, da je, še posebej na začetku, bil v družbi ljudi, ki so mu bili pripravljeni pomagati, ki so imeli določeno stopnjo tolerance, ki so sprejemali »njegov« jezik. V slovenski jezikovni skupnosti se je polno socializiral, tudi v poklicnem delovanju, kjer se je vsakodnevno sporazumeval z govorci slovenskega jezika kot prvega jezika. Slovensko torej govori pri vsakodnevnem praktičnem sporazumevanju, pri osebnih in poslovnih stikih, vzpostavljanju in ohranjanju družbenih vezi, pri posrednem sporazumevanju oz. razumevanju podrobnosti pisnih in govornih besedil (Sporazumevalni prag za slovenščino 2004, 13).

Po pričakovanjih je njegovo pisno izražanje slabše od ustnega, kjer razloge za to vidim v kvantiteti in v tem, da se nikoli ni učil pravil zapisovanja slovenskega jezika. Kljub temu besedila, ki jih je sproduciral, niso slaba oz. ne vsebujejo veliko napak (kar se tiče različnosti in številčnosti).

Priznati je treba, da mu je bilo pri učenju slovenščine v pomoč dejstvo, da sta slovenščina in hrvaščina sorodna južnoslovanska jezika in da sta podobni tudi sami kulturi, pa tudi geografske in zgodovinske okoliščine. Če bi prihajal iz neke bolj oddaljene države in bi bil govorec nekega bolj oddaljenega jezika, bi bil »prehod« v slovensko govorečo družbo verjetno precej težji in tako psihično kot jezikovno bolj zahteven. Pomagal mu je tudi njegov "neobremenjen" (v smislu neemocionalen) odnos do slovenščine, ki je morda pogojen tudi s politično zgodovinskimi okoliščinami polpretekle zgodovine²³.

Če se izrazim s strokovnimi pojmi, lahko trdim, da se informator znajde v družbenih vlogah tako »povpraševalca« kot »ponudnika«, obvlada t. i. nesimetrično razmerje z različnimi sogovorniki – kar pomeni, da zna oceniti in uporabiti ustrezen vzorec vedanja in izražanja v določeni situaciji (npr. vikanje), obvlada različne socialne okoliščine, med katere sodi tudi ustrezna izbira zvrsti (glede na pokrajinsko obarvanost jezika, narečno pogovornost). Kot poslušalec je zmožen prepoznati informacije, ki jih dajejo intonacija, geste, mimika, in jih uporablja tudi sam, prepozna in loči pokrajinske pogovorne prvine, kot govorec je razumljiv in sposoben spontane komunikacije o najrazličnejših temah, o katerih lahko izraža svoje

²³ Ob razpadu Jugoslavije je bila Slovenija prva, ki se je osamosvojila in bila gospodarsko najbolj stojеča država, s čimer je bila zgled Hrvaški in drugim državam, ki so jo želele posnemati in ji slediti, zato so se ljudje iz teh držav selili v Slovenijo, ker so tu videli možnosti za boljše življenje.

mnenje, svoje občutke ... Ob pomanjkanju besednega zaklada je sposoben z različnimi tehnikami (ponovitev, opis, vprašanje) težave premostiti. Kot bralec je sposoben razbrati osnovne informacije iz različnih vrst zapisanih besedil, s katerimi prihaja v stik vsakodnevno (tudi npr. bolj zahtevna uradna pisma), najslabše razume pomen besedil, ki jih bere le občasno in so običajno bolj zahtevna (npr. strokovna besedila, literatura v slovenskem jeziku). Kot pisec je po predvidevanjih od vseh sporazumevalnih dejavnosti najslabši, vendar ne tudi slab, sposoben se je pisno sporazumevati preko raznih vzorcev: izpolnjevanje obrazcev, pisanje ponudb, opravičil, prijav, pisno povpraševanje o različnih informacijah, kjer pozna oblikovne značilnosti, uvodne in sklepne formule, osnovna pravopisna pravila ter opisne in utemeljevalne vzorce. Največ težav ima ponovno s pisanjem besedil, ki se jih ne uporablja tako pogosto (npr. spis, obnova, daljši, slogovno in vsebinsko zahtevnejši sestavki) (Sporazumevalni prag za slovenščino 2004). S svojim jezikom, pri čemer mislim na znanje slovenščine, je zadovoljen, hkrati pa ga nenehno izboljšuje in širi.

LITERATURA IN VIRI

Balažic Bulc, Tatjana, 2004: *Jezikovni prenos pri učenju sorodnih jezikov (na primeru slovenščine in srbohrvaščine)*. JiS 49, št. 3/4, str. 77-89.

Balažic Bulc, Tatjana, 2009: *Odnos do tujih jezikov in njihova prepoznavnost v slovenski družbi*. Med politiko in stvarnostjo : Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 181-194.

Bergoč, Simona, 2010: *Slovenščina med Balkanom in Evropo*. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Brumen, Mihaela, 2011: *Priporočila za poučevanje drugega/tujega jezika*. Šola na obronkih slovenščine : metodološki in didaktični vidiki poučevanja slovenščine kot drugega ali tujega jezika v Furlaniji Julijski krajini. Trst, str. 225-242.

Factors Affecting Second Language Learning. Dostopno 22.2.2013 na:

http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fuqu.edu.sa%2Ffiles%2Ftiny_mce%2Fplugins%2Ffilemanager%2Ffiles%2F4281079%2FIndividual_Differences.ppsx&ei=qoNQUdb3EoS0tAbn3ID4Cw&usg=AFQjCNH42W-Jak70D-8K0NCNXeM20d6LMw&sig2=9c0zSeQvSdWDSA3wFFs4kw.

Factors Affecting 2L Learning. Dostopno 16.2.2013 na:

<http://www4.ujaen.es/~gluque/Topic4factors.pdf>.

Factors affecting second language acquisition. Dostopno 21.2.2013 na:

<http://www.slideshare.net/fdebd1967/factors-affecting-second-language-acquisition>.

Ferbežar, Ina, 2007: *Nekaj vmes*. 43. SSJLK, str. 194-197.

Ferbežar, Ina, 2009: *»Je moj BI tvoj BI?« ali kaj je novega na področju testiranja in certificiranja slovenščine kot drugega/tujega jezika*. Obdobja 28: Infrastruktura slovenščine in slovenistike, str. 129-136.

Ferbežar, Ina, 2009: *Med dvema jezikoma: med razumljivostjo in sprejemljivostjo*. Med politiko in stvarnostjo : Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 197-211.

Ferbežar, Ina, 2010: *Neznosna samoumevnost razumljivosti*. Vloge središča : konvergenca regij in kultur. Ljubljana, Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, str. 57-70.

Jerman, Tanja, 2001: *Samoučenje slovenščine kot drugega/tujega jezika*. Diplomaska naloga, Ljubljana, FF Univerze v Ljubljani.

Kern, Damjana et al., 2010: *Pot do izpita iz slovenščine : učbenik za pripravo na izpit iz znanja slovenščine na srednji in visoki ravni*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Mikolič G., Vesna, 2003: *Jezik kot odraz etnične ozaveščenosti v narodnostno mešanem prostoru slovenske Istre*. Doktorska disertacija, Ljubljana.

Mikolič G., Vesna, 2005: *Nekatere lastnosti sporazumevalne zmožnosti v slovenskem in italijanskem jeziku v dvojezičnem okolju Slovenske Istre*. SR 53. št. 1, str. 49-70.

Pirih Svetina, Nataša, 2003: *Napaka v ogledalu procesa učenja J2*. JiS 48, št. 2. str. 16-17.

Pirih Svetina, Nataša, 2005: *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale, Izolit.

Pirih Svetina, Nataša, 2011: *Odrasli in učenje tujega jezika*. Odrasli in slovenščina : nasveti in predlogi za tečaje slovenskega jezika in kulture na slovensko-italijanskem narodnostnem območju. Trst, Državna agencija za razvoj šolske avtonomije, str. 17-23.

Pirih Svetina, Nataša, Ferbežar, Ina, 2005: *Slovenščine tujejezičnih govorcev*. JiS 50, št. 6, str. 3-15.

Pirih Svetina, Nataša, Ponikvar, Andreja, Kern, Damjana, 2010: *Kontrastivni vidiki poučevanja slovenščine za govorce hrvaščine kot prvega jezika*. Riječ. Reka, Hrvatsko filološko društvo str. 82-93.

Požgaj Hadži, Vesna, 1999: *Nekatere pasti pri prevajanju iz slovenščine v hrvaščino (in narobe)*. 35. SSJLK, str. 241-254.

Požgaj Hadži, Vesna, Ferbežar, Ina, 2001: *Tudi to je slovenščina*. 37. SSJLK, str.57-68.

Požgaj Hadži, Vesna, Balažic Bulc, Tatjana, 2005: *Meje (ne)tolerančnosti do govorcev slovenščine kot tujega jezika*. Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, str. 245-252.

Stabej, Marko, 2004: *Slovenščina kot drugi/tuji jezik in slovenski jezikovno načrtovanje*. JiS 49, št. 3/4, str. 5-16.

Sporazumevalni prag za slovenščino 2004. Ferbežar, Ina et al., 2004. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze : Ministrstvo RS za šolstvo, znanost in šport.

The factors that influence the acquisition of a second language. Dostopno 22.2.2013 na: <http://esl.fis.edu/teachers/support/factors.htm>.

Vižitin, Marjanca Ajša, 2011: *Večjezična vsakdanjost priseljencev v Sloveniji*. IB revija XLV, št. 1-2, str. 45-56.

3 Factors Affecting 2L Learning. Dostopno 22.2.2013 na: <http://www.slideshare.net/cupidlucid/3-factors-affecting-l2-learning-presentation>.

SEZNAM PRILOG

- Anketni vprašalnik.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Kamnik, 2013

Špela Lemut